

Geliř Tarihi: 25 Mart 2025

Kabul Tarihi: 15 Temmuz 2025

Araştırma Makalesi/Research Article*

Fransız Diplomatik Belgeleri Iřıĝında Yunanistan Prensi Georges'un Girit'e Vali Olarak Tayini Meselesi

Cantürk GENÇ**

 z

Bu  alışma, Yunanistan Prensi Georges'un Ada'ya Yüksek Komiser olarak tayini meselesini, Fransız diplomatik belgelerinin ıřıĝında detaylı bir şekilde analiz etmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doĝru, Ada Rumlarının Yunanistan'a ilhak olma arzusu, bölgede siyasi ve toplumsal bir gerilim yaratmış, bu durum 1897 Türk-Yunan Savaşına zemin hazırlamıştır. Savaş, Girit Adası'nın siyasi ve idari yapısını köklü bir şekilde deĝiřtirmiř ve Girit, Osmanlı Devleti'nin sembolik kontrolü altında özerk bir statüye kavuşmuştur. Büyük devletlerin savaş sonrası müdahaleleri, Osmanlı'nın ada'daki varlıĝını sembolik bir düzeye indirmiş, fiili h kimiyetin yerini diplomatik ve uluslararası düzeyde bir g   mücadelesine bırakmasına neden olmuştur. Türk askerlerinin Ada'dan çekilmesi ve Prens Georges'un Yüksek Komiser olarak atanması, Girit'in Osmanlı Devleti'nden uzaklaşma sürecinin dönüm noktalarından biridir. Ancak Girit meselesi, yalnızca Osmanlı İmparatorluĝu ile Yunanistan arasındaki bölgesel bir sorun olmanın ötesindedir. Ada, Avrupa'nın büyük devletleri olan İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya için diplomatik ve askeri bir rekabet alanı h line gelmiş; bu g  ler hem kendi çıkarlarını hem de bölgesel nüfuzlarını artırma amacıyla Girit denklemine müdahil olmuştur. Fransız diplomatik belgeleri, bu dönemin uluslararası ilişkiler baĝlamında daha geniş bir perspektifle anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Belgeler, Osmanlı Devleti, Yunanistan ve büyük devletler arasındaki yoĝun diplomasi trafiĝini, karar süreçlerini ve g   dengelerindeki deĝiřimleri ayrıntılı bir

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doktora  ĝrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, canturkgen @adu.edu.tr, Orcid: 0009-0003-7067-5273.

şekilde ortaya koymaktadır. Bu belgeler, aynı zamanda Türk ve Yunan taraflarının bölgedeki çıkarlarını savunma stratejilerini, büyük devletlerin arabuluculuk ve manipülasyon politikalarını da gözler önüne sermektedir. Makale, özellikle Türk-Yunan gerilimlerinin büyük güçler tarafından nasıl yönlendirildiğini ve Fransız bakış açısıyla bu sürecin ne şekilde değerlendirildiğini kapsamlı bir biçimde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girit, Prens Georges, Fransa, Diplomasi, Fransız Diplomatik Belgeleri

The Process of Appointing Prince Georges of Greece as Governor of Crete in the Light of French Diplomatic Documents

Abstract

This study analyzes in detail the appointment of Prince Georges of Greece as High Commissioner to the island in the light of French diplomatic documents. Towards the end of the 19th century, the desire of the island's Greeks to annex the island to Greece created political and social tension in the region, which paved the way for the Greek-Turkish War of 1897. The war radically changed the political and administrative structure of the island of Crete, and Crete gained an autonomous status under the symbolic control of the Ottoman Empire. The post-war interventions of the great powers reduced the Ottoman presence on the island to a symbolic level, and the de facto sovereignty was replaced by a diplomatic and international power struggle. The withdrawal of Turkish troops from the island and the appointment of Prince Georges as High Commissioner was one of the turning points in the process of Crete's estrangement from the Ottoman Empire. However, the Cretan issue was more than just a territorial dispute between the Ottoman Empire and Greece. The island became an area of diplomatic and military rivalry for the great European powers of Britain, France, Russia and Italy; these powers intervened in the Cretan equation in order to advance their own interests and regional influence. French diplomatic documents allow for a broader understanding of this period in the context of international relations. They reveal in detail the intense diplomatic traffic, decision-making processes and shifts in the balance of power between the Ottoman Empire, Greece and the major powers. They also reveal the strategies of the Turkish and Greek sides to defend their interests in the region, as well as the mediation and manipulation policies of the great powers. In particular, the article aims to comprehensively examine how the great powers manipulated the Turkish-Greek tensions and how this process was evaluated from the French perspective.

Keywords: Crete, Prince George, France, Diplomacy, French Diplomatic Documents.

Giriş

Doğu Akdeniz 18. asrın son yıllarından itibaren başta İngiltere ve Fransa olmak üzere sömürgecilik temelinde yoğun bir rekabet alanı haline gelmiştir. İngiltere ve Fransa, Asya ve Afrika'daki kolonilerine giden yolları emniyete almak adına Doğu Akdeniz'e yönelmiş, bu nedenle bölgede etkinlik kurma çabasına girişmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin giderek zayıflaması, iki Avrupa devleti arasındaki rekabeti daha da keskinleştirdi.¹ Bununla birlikte Doğu Akdeniz'e yönelik çıkar çatışması yalnızca İngiltere ve Fransa ile sınırlı kalmadı. Rusya, Türk Boğazları yoluyla Akdeniz'e inme hedefini 19. asır boyunca dış politikasının temel taşlarından biri haline getirmiş, ayrıca Slav-Ortodoks topluluklar üzerindeki hamilik görevi ile bölgedeki nüfuzunu artırmaya çalışmıştı.² Girit Adası, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu ve dini-etnik yapısı sebebiyle sadece Türk-Yunan ilişkileri açısından değil, aynı zamanda Fransa, Rusya, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan müteşekkil büyük devletler için de önem arz ediyordu. Dolayısıyla Girit, bu uluslararası rekabetin en somut biçimde hissedildiği yerlerden biri haline geldi. Doğal olarak Büyük devletlerin Girit'e dair siyasetleri ise kendi çıkarları doğrultusunda şekilleniyordu.

1841, 1858, 1866 yıllarında Girit'te meydana gelen isyanlar ve Avrupa'nın İstanbul üzerinde kurduğu baskı neticesinde 1868'de Bâbüalî, Girit için bir anayasa hazırladı. Girit isyanlarının her ne kadar zahiri olarak Osmanlı'nın kötü idaresinden doğduğu iddia edilse de batınen esas neden Ada Rumlarının Girit'i Yunanistan'a ilhak etme çabasıydı.³ Ancak 1866 yılında patlak veren isyanın en önemli sonucu Avrupa hükümetlerinin Ada'ya fiili olarak müdahil olmasıydı. İsyân esnasında Giritli Rumların katledileceğine dair söylentiler ayyuka çıkmış, Avrupa kamuoyu etki altına alınmıştı. Böylece Girit, Osmanlı Devleti'nin bir iç problemi yahut bir Türk-Yunan meselesi olmaktan ziyade uluslararası bir sorun haline gelmişti. 1866'dan 1869'a kadar süren Girit Bunalımı boyunca Fransa, Alman tehlikesine göre pozisyon almış, mevzubahis tehlike yükseldiği vakit

¹ Durmuş Akalın ve Cemil Çelik, "XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti", *Journal of Turkish Studies* 7, sayı 3 (2012): 21.

² Musa Gümüş, "Girit'te İsyân ve Büyük Güçler 1866-1869: Namık Kemâl'den Tespit ve Tenkitler", *Kesit Akademi Dergisi* 1, sayı 2 (2015): 47.

³ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, (Afa Yayınları, 1996), 24-25.

Yunanistan karşıtı, azalmaya başladığı vakit ise Yunanistan yanlısı bir politika takip etmişti. Rusya, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksların unsurun hamiliği politikası adı altında Ada Rumlarını destekledi. İngiltere ise 1864 senesinde Yedi Ada'yı verdiği Yunanistan'a karşı bir tavır almış, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunma yoluna gitti.⁴ Avusturya da İngiltere ile paralel bir tavır takınmış ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü desteklemişti.⁵ Fransa'nın diplomasi sahnesindeki yerine dair dönüm noktası ise 1870-1871 Fransız-Alman Savaşı'ydı. Fransa, uğradığı ağır mağlubiyet neticesinde diplomatik yalnızlığa itilmişti.⁶

1878 Berlin Antlaşması ile Girit'te ıslahat yapılması kararlaştırılmış ve adanın statüsü Halepa Sözleşmesi ile belirlenmiştir. Halepa Sözleşmesi'nin başlıca maddeleri ise şu şekildeydi: Müslüman yahut Hristiyanlar arasından seçilecek olan Girit Valisi, beş yıllık bir süre için tayin edilecekti. Vali Müslüman ise muavini Hristiyan, vali Hristiyan ise muavini Müslüman olacaktı. Yılda bir kez toplanacak Girit Vilayeti'nin Genel Meclisi, 49 Hristiyan, 31 Müslüman'dan müteşekkil olacak, yalnızca yerel ihtiyaçlara dair karar alabilecekti. Memurlar yerel halk arasından tercih edilecek, ayrıca Türkçe'nin yanında Yunanca da resmi dil olarak kabul edilecekti. Vergi gelirlerinin fazlası Ada'nın kamu hizmetleri için ayrılacak, bununla birlikte kâğıt para tedavülünden kaldırılacak ve son olarak basın hürriyeti teminat altına alınacaktı.⁷ 1885 senesinde Doğu Rumeli'nin bir darbe ile Bulgaristan'a bağlanmasını fırsat bilen Yunanlar Ada'da karışıklık çıkararak Girit'in Yunanistan'a bağlanmasını istediler. Yunanistan'ın Ada'daki gayrimüslim unsuru kışkırtmasıyla 1888'de bir ayaklanma çıkmış, Bâbüali ise isyanı bastırarak Halepa Sözleşmesi'ni 1889 yılında rafa kaldırmıştı.⁸ 1895 yılında kamuoyunda geniş bir etkiye sahip olan Etniki Eterya Yunan milliyetçiliğini kışkırtmış ve Girit'te bulunan Yunanlar Halepa Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanmaması bahanesiyle tekrar ayaklanmışlardı.⁹ Yunanistan Hükümeti de Etniki Eterya'nın oluşturduğu haleti ruhiye ile doğrudan müdahil olarak bu ayaklanmayı genişletmiş ve nihayetinde savaş yolunu seçmişti.¹⁰ Büyük güçler, Girit meselesinde Şubat 1897'ye kadar ortak bir önleyici politika

⁴ Ayşe Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 22-23.

⁵ Hayrettin Pınar, "Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Âli Paşa", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 18 (2008): 7.

⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, (İmge Kitabevi, 1989), 224.

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 8 (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 119.

⁸ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1914* (DER Yayınları, 2010) 367-368.

⁹ Nühket Adıyeke, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896), *Çağdaş Türkiye Araştırmalar Dergisi* 1, sayı 3 (1993): 337.

¹⁰ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993* (İmge Kitabevi, 2018), 50-51.

izleyememişlerdi. Bunun nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir: Türk-Yunan Savaşı'nın arifesi olan Şubat 1897'ye kadar olan süreçte İngiltere, Osmanlı lehine olan geleneksel politikasından vazgeçerek Yunan gönüllülerin Ada'ya geçmesine göz yummuş, Almanya ise Yunan limanlarının ablukaya alınması yönünde bir öneri getirmişti. Fransa ise kamuoyundaki Helenofil eğilimlerine rağmen, özellikle İngiltere'nin Ada'nın Suda Körfezi gibi stratejik bölgelerini denetim altına alarak bir İngiliz hegemonyası kuracağından endişe duymaktaydı. Yaşadıkları çıkar çatışmalarının büyüme ihtimalinden kaygı duyan büyük devletler, Ada'da meydana gelen sorunları direkt müdahale ile çözmek yerine reformist bir politika takip etme yoluna gitmişlerdi.¹¹

10 Şubat 1897'de Yunanistan, Girit'e Prens Georges komutasında bir filo göndermiş ve iki bin kişilik bir kuvveti Ada'ya çıkarmıştı. Büyük devletler Balkan Yarımadası'ndaki dengeleri çürütecek bu girişime karşı çıkarak Yunanistan'ı uyarmış ancak karşılık alamamışlardı. Bunun üzerine büyük devletler Ada etrafında bulunan zırhlılarından ellişer kişilik kuvvetlerini karaya çıkararak Yunanistan'ın Ada'yı ilhakına izin verilmeyeceğini bildirdiler. Ada Osmanlı egemenliğinde kalacak ancak özerk bir statüye geçecekti. Büyük devletlerin baskılarıyla Yunan gemileri Girit sularından çekilmişti.¹²

Girit'te arzu ettiğini elde edemeyen Yunanistan bu kez kendi kuzey sınırına yöneldi. 1897 Türk-Yunan Savaşı Teselya, Epir ve Ege Denizi'nde gerçekleşmiş, yaklaşık olarak bir ay süren savaş Osmanlı Devleti'nin kesin bir zaferiyle 20 Mayıs 1897'de sonuçlanmıştı. 4 Aralık 1897'de imzalanan barış antlaşması ile Türk-Yunan Savaşı sona ermiş, ancak savaş meydanındaki askeri üstünlüğünü diplomasi masasında devam ettiremeyen Osmanlı Devleti, Girit'i kaybetmemek için girdiği savaşta Ada'yı fiilen kaybetmişti.¹³ Barış görüşmelerinin ardından Ada'nın idaresi büyük devletlere devredilmiş, 18 Aralık 1897 tarihinde Osmanlı Devleti ile büyük devletler arasında yapılan antlaşma ile Girit'in yeni statükosu belirlenmişti.¹⁴ Adanın özerk yönetiminin çerçevesini çizen "Girit Vilayeti Muhtariyet İdaresi Teşkilatına Dair Nizamname" de bu antlaşma ile belirlendi. Bahsi geçen nizamnamenin çalışma konusuyla alakadar olan maddeleri ise şu şekildeydi: Ada, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri egemenliğine tabiidir;

¹¹ Patrick Louvier, "Une opération de sortie de crise dans l'Empire hamidien : les premiers temps de l'occupation internationale de la Crète (1897- 1898)", *Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques*, sayı 136-5 (2013): 21-22.

¹² Cemal Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, 12 Ocak 2025 tarihinde erişildi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/girit>.

¹³ Nurten Çetin, *Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa* (Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015), 112.

¹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt 1, kısım 1, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 113-114.

Büyük devletler tarafından onaylanan, Osmanlı tebaasına mensup Hristiyan bir vali Ada'da beş senelik bir süre zarfında görev yapacaktı.¹⁵

Mevzubahis çıkarlar ise her bir büyük gücün dış politikasını etkileyen türlü değişkenler ekseninde devamlı suretle değişkenlik gösteriyordu. Altı büyük gücün meseleye dair bakış açılarının bu denli akışkan olması Ada'ya dair tasarrufların ortak bir zeminde buluşmasına engeldi. Böylece çıkar çatışmaları Girit statükosunun devam etmesine ve genel barışın bozulmamasına imkân sağlıyordu. Büyük güçler için en mühim nokta ise Girit meselesinde ortaya çıkması muhtemel anlaşmazlıklara karşın doğu statükosunun korunmasıydı.¹⁶ Unutmamak gerekir ki Fransa, daha önce bahsedilen yalnızlığını 1892 senesinde Rusya ile resmi bir ittifak kurarak kırmış, böylece Fransa ve Rusya diplomasi masasında özellikle Almanya'ya karşı ortak bir yol izlemeye başlamıştı.¹⁷

Bu çalışma, büyük devletlerin Girit'e atanacak vali meselesine yaklaşımını Fransız diplomatların gözünden ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede araştırmamızın temel problematiği, "*Fransız diplomatik belgeleri Prens Georges'un atanması sürecini nasıl yansıtmaktadır ve Fransa, Prens Georges'un atanması sürecinde hangi politik kaygılarla hareket etmiştir?*" soruları etrafında şekillenmektedir. Çalışmamızın ana kaynaklarını, Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan diplomatik belgeler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra *Le Temps*, *Le Figaro*, *Le Gaulois*, *Le Journal*, *Le Monde Illustré*, *L'Illustration*, *Le Journal des Débats* gibi gazete ve dergiler de taranarak Fransız kamuoyunun Girit meselesine ve Prens Georges'un atanması sürecine bakış açısı ele alınmıştır.

1. Büyük Devletlerin Girit Politikaları ve Prens Georges

Ada'da bulunan büyük güçlerin Amiralleri, Girit meselesinin çözümü için Ada'ya ivedilikle bir vali atanmasını talep etmişti. Fransa, İsviçre Konfederasyonu'nun eski başkanı Droz'u önermiş¹⁸, ancak İngiltere sivil bir valinin atanmasına karşı çıkmıştı. Almanya Droz'un Ermeniler hakkındaki yazıları nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından hoş karşılanmayacağı fikrindeydi. Avusturya-Macaristan ise valinin tarafsız bir devletten atanmasını istiyordu. Mısır Polis Teşkilatı Müdürlüğü görevini yapmış Lüksemburglu Schaefer'in ismi gündeme gelse de Osmanlı, vali atama hakkının kendisinde olduğunu iddia

¹⁵ Ayşe Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, 197-198.

¹⁶ Nühket Adıyeke, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)", 340.

¹⁷ A. J. P. Taylor, *The Struggle For Mastery in Europe 1848-1918*, (Oxford University Press, 1957), 344-345.

¹⁸ "Incertitudes", *Le Journal*, 31 Aralık 1897.

ederek bu ismi reddetmiş, Almanya'dan bu konuda destek görmüştü. 13 Ekim 1897'de Rusya'nın İstanbul diplomatik temsilcisi Karatodori, Mavroyeni ve Karadağ Prensi'nin kuzeni Petroviç olmak üzere üç adayı diğer devletlerin temsilcilerine sundu. İlk iki aday Osmanlı tebaasıydı ve adaylıkları kabul edilemezdi. Petroviç ismi öne çıksa da Karadağ Prensi sağ kolu olan bu ismin adaylığına rıza göstermeyecekti.¹⁹

1897 senesinin son gününde Fransız gazetesi *Le Temps*'da yayınlanan makalede Girit'in geleceği ele alınmıştı. Karadağ Prensi'nin kuzeni Boso Petroviç'in Ada'ya geçici vali olarak atanmasına herkes kesin gözüyle bakarken Rusya, Yunanistan Prensi Georges ismini öne sürmüş, büyük devletlerin fikir ayrılığına düşmesine neden olmuştu. Henüz 1897 Türk-Yunan Savaşı başlamamışken de gündeme gelen Georges'un adaylığı, o zaman için Padişah'a sembolik bir egemenlikle tazminat sağlayacak ve iki devlet arasındaki çatışma önlenebilecekti. Gazetenin dile getirdiği soru ise Osmanlı Devleti savaştan muzaffer bir şekilde ayrılmışken II. Abdülhamid'in Yunan hanedanının bir temsilcisine Girit'i sunmaya istekli olmasının ne kadar mantıklı olduğuydu. Rusya'nın imkânsız önerisinin Bâbüâli tarafından bir an için kabul edildiği senaryoda dahi Girit halkı arasındaki dengenin nasıl korunacağı büyük bir soru işaretiydi. Müslümanlar saldırgan Helenizm'in temsilcisi ve Girit'i işgal etmeye gelen Yunan filosunu komuta eden bir prensin yönetiminden endişe duymayacak mıydı? Yahut Rumlar bu kadar etkin bir avantajdan faydalanma cazibesine nasıl karşı koyacaklardı?²⁰ Girit meselesi Rusya'nın bu hamlesi ile daha da çözülmez bir hale gelmiş, büyük devletlerin önlerindeki sorun yumağı daha da büyümüştü.

Fransız Dışişleri Bakanı Gabriel Hanotaux, İstanbul'a atanan Rus Büyükelçi Ivan Zinovief ile Ocak 1898'de Girit özelinde Osmanlı Devleti'nin geleceğine dair bir görüşme gerçekleştirdi. Fransız Bakan'a göre 1897 Türk-Yunan Savaşı büyük devletlerin müdahalesi ile genel barışı tehdit etmeden bitmiş, Osmanlı Devleti özelinde ise dikkat edilmesi gereken bazı sonuçları ve belirtileri gözler önüne sermişti. Hanotaux'ya göre Osmanlı Devleti uzun zamandır ciddi iç sorunlara ve hatta genel barışı tehdit eden sarsıntılara neden olan kronik sıkıntılardan giderek daha fazla muzdarip olmaktaydı. Ancak bu zafer ile askerî açıdan ciddi bir güç gösterisinde bulunmuştu. Bunlara karşın, Osmanlı Devleti'nin, haksız ve düşüncesizce kıskırtıldığı bir savaşta elde ettiği zaferlerden faydalanmasına Fransız Hükümeti razı olamazdı. Fransa müttefikleri Rusya ile daha önce belirlenen

¹⁹ Édouard Driault-Michel Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à Nos Jours, Suite du règne de Georges 1er jusqu'à la Révolution turque (1878-1908) Hellénisme et Germanisme*, cilt 4 (Les Presses Universitaires de France, 1926), 438-442.

²⁰ "La Crète Et Les Puissances", *Le Temps*, 31 Aralık 1897.

Avrupa genel barışını sürdürmek, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak, Hristiyan topluluklara pratik ve mali destek sağlamak ilkelerini takip etmeye devam edecekti. Bu ilkelerin Girit'teki yansıması ise Hristiyan unsurun, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne halel getirmeksizin, paşaların idaresinden kurtarılmasını sağlamaktı. Vali konusunda ise Fransa'nın önerisi Fransa'da eğitim almış olan Karadağ'ın Senato Başkanı Bozo Petroviç'in bu görevi üstlenmesiydi.²¹ Ancak Karadağ Prensi bu öneriyi kabul etmemişti.²² 1898 senesinin ilk aylarında ise Yunanistan Prensi Georges'un Girit'e vali olması Rusya tarafından önerilmiş, büyük devletler arasında bu görüş tartışma konusu olmuştu. Özellikle Berlin ve Viyana'da Prens'in adaylığı tepki ve itirazlarla karşılanmıştı.²³ Avusturya, Balkan yarımadasındaki Slav devletlerinin Girit örneği üzerinden statükoyu bozma isteklerini filizlenmeden ezmek istiyordu, bu nedenle Ada'yı Yunanistan'a bir adım daha yaklaştıracak bu öneriye karşı çıkması doğaldı. Ayrıca Almanya'nın bu konuda Avusturya'yı desteklemesi ve yakın ilişkiler kurduğu II. Abdülhamid'i gücendirmeme isteği de son derece olağandı. *Le Figaro* gazetesinin 27 Ocak 1898 tarihli nüshasının başyazısı da Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu meselede kilit bir rol oynayabileceğinin altını çiziyordu. Prens Georges'un adaylığına İngiltere, Fransa ve İtalya'dan ciddi bir itiraz gelmeyeceğini dile getiren bu yazıya göre Avrupa dengesinin ağırlık merkezi Almanya'ydı. II. Abdülhamid, Berlin'den Prens Georges'un adaylığını kabul etmesi yönünde gelecek bir tavsiyeye hemen uyar, mesele yirmi dört saat içinde çözülebilirdi. Ancak Alman diplomasisi hâlâ Türk yanlısı bir tavır sergiliyor, Avusturya ise Alman çizgisini takip ediyordu.²⁴ Diplomasi arenasında Girit'e dair tartışmalar sürüp giderken, 30 Ocak tarihli *Le Gaulois* gazetesinin başyazısı da Girit'in Avrupa'nın dikkatini üzerine çektiği bir vakitte Fransız kamuoyunda etkinliğini sürdüren Helenofil söylemin çarpıcı bir misali olarak dikkat çekmektedir. "*Mavi Ülkede*" başlığı taşıyan satırlarda Yunanlara duyulan sempati siyasi, estetik, felsefi ve nostaljik referanslar üzerinden anlatılıyordu. Antik Yunan insanlığın ulu eğitmeni olarak nitelendirilirken Yunan kültürü de mitolojik unsurlar, filozoflar, sanatkârlar ve bilim adamları üzerinden bir medeniyet prototipi olarak yüceltiyordu.²⁵

²¹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 14.

²² Pınar Şenışık, *Girit: Siyaset ve İsyan 1895-1898* (Kitap Yayınevi, 2014), 226.; "Lettres du Montenegro", *Le Temps*, 13 Ocak 1898.

²³ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 5.

²⁴ "Le Prince Georges de Grèce Et La Crète", *Le Figaro*, 27 Ocak 1898.

²⁵ "Au Pays Bleu", *Le Gaulois*, 30 Ocak 1898.

2. II. Abdülhamid'in Büyük Devletlerin Anlaşmazlıkları Karşısındaki Politikası

Prens Georges'un adaylığı II. Abdülhamid'e gayri resmi olarak iletilmiş, ancak reddedilmişti. Bunun üzerine Hanotaux, İstanbul Büyükelçisi Paul Cambon'a, Girit konusunda Padişah'a bazı telkinlerde bulunması talimatını verdi. Hanotaux'ya göre savaşın ardından Yunanistan kendini büyük devletlerin kontrolüne bırakmış, bu teslimiyetiyle Avrupa'da büyük bir prestij kazanmıştı. Eğer Osmanlı Devleti, çözümü geciktirmeye devam ederse büyük devletler nezdinde kredi kaybedecek ve Girit konusu Yunanistan'ın arzuladığı şekilde ilerleyecekti.²⁶ Nihayetinde 14 Şubat 1898'de Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Zinovief, valilik teklifini II. Abdülhamid'e resmen ilettili. Yıldız Sarayı'ndan Zinovief'e gelen cevap ise olumsuzdu. Olumsuz cevabın nedeni olarak Prens'in adaylığının Müslümanlar ve ordu arasında büyük bir muhalefet ile karşılanacağı çünkü bu adaylığın Girit'in Yunanistan'a ilhakının ilk adımı olarak yorumlanmasının kuvvetle muhtemel olduğu gösterildi.²⁷ Rus meslektaşının ardından Paul Cambon da Padişah ile bir görüşme gerçekleştirmiş, Girit'teki düzensizliğin Ada'yı Akdeniz'de bir fitne merkezi haline getirdiğini ve Avrupa genel barışının bu yüzden tehlikeye girdiğini ifade etmişti. Padişah'a göre düzenin sağlanması büyük devletlerin hem Yunanistan hem de Girit üzerinde kuracakları baskı ile mümkündü. Prens'in adaylığının Atina'da büyük bir heyecana sebep olduğunu ve bunun Ada'nın Yunanistan'a ilhakına giden ilk adım olarak görüldüğü yinelenmişti. Son olarak ise Girit'i Osmanlı egemenliğinde tutmanın Avrupa'nın tüm güçleri için ortak bir çıkar konusu olduğunu söyleyen Padişah, Ada'nın bağımsız bir hale gelmesi yahut Yunanistan gibi zayıf bir devlete bağlanması durumunda büyük devletlerin her birinin onu avlamak isteyeceğini dile getirdi. Bu durumda da Avrupa genel barışının tehlikeye girmesi kaçınılmaz olurdu.²⁸

Büyük devletler II. Abdülhamid'in tespitinin gerçeğe dönüşme olasılığını görmezden gelemezlerdi ve bu yüzden Girit meselesinin acil bir şekilde çözülmesini istiyorlardı. Girit'in büyük devletlerin avı olma ihtimalinin dışında Balkan yarımadasındaki dengeler de önem arz ediyordu. Avusturya ve Rusya Balkan statükosunun korunması için 1897'de anlaşmıştı. Ancak Girit'te meydana gelecek bir sarsıntı Balkanlar'daki hassas yapıyı yıkmaya yetebilirdi. Prens'in adaylığını büyük bir hata olarak değerlendiren Alman Dışişleri Bakanı Bülow'a göre de Bulgarların ve Sırpaların silaha sarılmaları muhtemeldi, daha şimdiden

²⁶ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 21.

²⁷ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 23.

²⁸ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 23.

hazırlık yapmaya başlamışlardı.²⁹ Viyana’da da Prens’in adaylığı kabul görmüyor, Fransa’nın Viyana Büyükelçisi Marchand büyük güçlerin ortak bir şekilde hareket etmemesinin birçok diplomatın dikkatini çektiğini Paris’e bildiriyordu. Gönderisinde, geçmişte İstanbul’da görev yapmış olan bir diplomatın görüşlerini kaleme almaktan geri durmuyordu. Diplomata göre Avrupa’nın ortak hareket etme anlayışının artık var olmadığı ve bu yüzden ileride Bâbîâlî’ye bir baskı yapılması gerektiğinde ortak noktada buluşamayan büyük devletlerin tesirinin azalacağı açıktı. Oysa Osmanlı Devleti’nin direncini kırmak için tüm büyük devletlerin ortak girişimi bile yeterli olmazdı. II. Abdülhamid direnmeye devam edecek ve bunun sonucunda küçük Balkan devletlerinden biri çılgınca bir girişimde bulunacaktı.³⁰

Prens’in adaylığı, büyük devletler arasındaki diplomasiyi yeni bir durumla karşı kaşıya bırakmıştı. Almanya ve Avusturya bu teklife en başından beri karşıydı, İngiliz basını ise bu projenin de diğerleri gibi başarısız olması durumunda, İngiltere’nin Ada üzerinde kendi inisiyatifini kullanacağını dile getirmekteydi. *Le Temps*, başyazısında Georges’un adaylığının etkili ve anlamlı olması için büyük devletlerin yaklaşık bir yıl geciktiğini dile getiriyordu. *Le Temps* ayrıca Yunan ağzıyla konuşarak Rus teklifinin gecikmiş de olsa gelecekte olumlu sonuçlar doğuracağını ileri sürüyordu.³¹ Fransız kamuoyunun Helenofil reaksiyonu ve Fransa’nın müttefiki Rusya ile ortak hareket etme zorunluluğu bahsi geçen yazının temel taşlarıydı. Kamuoyunda her ne kadar Avrupa’nın ortak bir şekilde hareket ettiği imajı çizilmeye çalışılsa da Rusya’nın Prens Georges konusundaki ısrarı ve teklifi aslında diğer büyük devletlerin tamamı tarafından yersiz ve zamansız olarak nitelendiriliyordu. İstanbul Büyükelçisi Cambon, meslektaşları ile konu hakkında gerçekleştirdiği görüşmelere, Hanotaux’ya hitaben yazdığı raporunda geniş yer ayırmıştı. Alman Büyükelçi, teklifi tehlikeli ve zamansız olarak değerlendiriyordu. Çarın ailevi nedenler dolayısıyla böyle bir karar verdiğini ve Petersburg’da adeta bir “kadın siyaseti” yürütüldüğünü savunuyordu, çünkü Yunan Kralı’nın eşi Rus İmparatorluk Ailesine mensuptu. Avusturya diplomatik temsilcisinin sessizliği ise Viyana’nın kararsızlığına işaret ediyordu. İtalyan Büyükelçi, Roma’dan bir talimat almadığını belirtse de kişisel olarak Rus teklifini büyük bir ihtiyatsızlık olarak tanımlıyordu. İngiliz Büyükelçi de diğer meslektaşlarıyla aynı fikirdeydi.³² Alman Büyükelçi’nin fikirleri aslında bir hakikate dayanıyor, Prens’in adaylığı meselesi Yunan iç politikasında önemli bir yer tutuyordu. Savaşta alınan yenilginin ardından monarşi karşıtı unsurlar ve

²⁹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 34.

³⁰ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 36.

³¹ “La Candidature du Prince Georges”, *Le Temps*, 31 Ocak 1898.

³² DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 37.

ordu içindeki bölünmeler yüzünden hanedan güç kaybetmişti. Eğer Prens adaya atanırsa hanedan tekrar prestij kazanacak ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu sıkıntılar hafifleyecekti.³³ Girit Meclisi de 1898 Şubat başında Prens'in adaylığının Ada Rumlarının arzularını tam anlamıyla karşılayacağını belirten bir önergeyi kabul ederek bu beyanı büyük devletlere gönderdi.³⁴

Balkanlardaki gerilimlere ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu duruma dair isabetli çıkarımlar yapan II. Abdülhamid, 4 Şubat 1898 tarihinde gerçekleşen selamlığın ardından büyükelçilerle bir görüşme gerçekleştirmiş, alışılmadık bir biçimde, kendiliğinden Prens'in adaylığı meselesine değinmişti. Padişah, Girit'in elden gitmesi hâlinde tüm Ege adalarının bağımsızlığını ilan edeceğini, Asya ve Avrupa kıyılarındaki komşuların da bu harekete katılacağını ve domino etkisiyle Balkanların yangın yerine döneceğini ileri sürmüştü. Ayrıca Yunanistan'ın mevcut hükümdarının tahtının sallantıda olduğunu ve kurulması muhtemel devrimci bir cumhuriyetin Doğu Avrupa'yı tehdit etmekten kaçınmayacağını altını çizdi. Ardından Viyana Hükümeti'nin, Fransa, Rusya ve İngiltere ile aynı çizgide hareket etmemesi nedeniyle Avusturya Büyükelçisi Baron Calice'e hususi olarak teşekkür etti.³⁵ Büyük devletler arasındaki anlaşmazlığı bir manevra alanı olarak gören Padişah, bu hareketiyle birlikte Avrupa içine bir nifak tohumu ekme fırsatını kaçırmamıştı. Prens, vali olduğu takdirde Ada Yunanistan'a bağlanır ve Balkanlar'da huzursuzluk baş gösterir tezlerine dair yayınlar Berlin ve Viyana basınında kendine sıkça yer buluyor ve kamuoyu da bu şekilde yönlendiriliyordu. Fransa'nın Berlin Büyükelçisi Noailles'e göre bu fikir Avrupa için bir zafiyet göstergesiydi. Ne Kral Georges ne Prens Ferdinand ne de Kral Milan'ın politikaları Avrupa'nın iradesi karşısında bir mânâ ifade etmeliydi.³⁶ 16 Şubat 1898'de Alman İmparatoru II. Wilhelm bir opera vesilesiyle büyükelçilerle görüşmüş ve iki çözüm olasılığı üzerinde durmuştu. Bunlar büyük devletlerin İstanbul'daki büyükelçilerinin alınacak ortak bir karar biçiminde formüle etmeleri yahut karar alma sürecini İngiltere ve Rusya'ya bırakmak olduğuydu. Berlin Büyükelçisi Noailles'e göre bu çözüm önerisi pek de mantıklı değildi. Fikrini *"bir problemi başkalarına devretmenin onu ortadan kaldırmak anlamına gelmediği"* ifadesiyle Paris'e bildirdi.³⁷

Rusya, Prens Georges ismi üzerinde durmaktan vazgeçmiyor, ancak gelen tepkiler sonrası bu fikrin Padişah'a dayatılması konusunda geri adım atıyordu. Petersburg Büyükelçisi Montebello'nun, Alman meslektaşları Prens Radolin ile

³³ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 40.

³⁴ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 73.

³⁵ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 42.

³⁶ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 44.

³⁷ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 54.

gerçekleştirdiği bir görüşmede dikkate değerdir. Radolin, İngiltere'nin Girit üzerindeki etkisini artırmak amacıyla süreci manipüle ettiğini dile getirmiş, Londra'nın Girit'te meydana gelecek olası olayların önemini abartarak Osmanlı Devleti'ne karşı zorlayıcı önlemler almak ve Boğazlar'da bir deniz nümayişi başlatmak niyetinde olduğunu belirtmişti.³⁸

Konu hakkında başka öneriler de ortaya atılmıştı. İtalyan Dışişleri Bakanı Visconti-Venosta, Roma Büyükelçisi Barrère'e Roma kaynaklı olmayan bir öneriden söz etmişti. Buna göre büyük devletler tarafından yetkilendirilecek bir komiserin, Girit'te asayiş sağlama ve düzeni tahsis etme görevini üstlenmesi öneriliyordu. Aynı gün Viyana'dan gelen teklife göre büyük devletler, nihai bir valinin atanmasını erteleyerek, lüzumu halinde kendi vatandaşlarından seçilecek bir komiser yahut geçici vali atamalıydı.³⁹ Girit meselesinin halli için artık ortada beş öneri vardı.

3. Girit-Teselya İkilemi

22 Şubat'ta Bâbüali büyük devletlere Girit meselesinin Teselya'daki Osmanlı birliklerinin geri çekilmesinden önce çözülmesi için Tevfik Paşa imzalı bir genelge gönderdi. Hanotau'nun Paris'teki Osmanlı Devleti Büyükelçisi Münir Paşa'ya cevabı ise iki konu arasında bir bağ bulunmadığıydı.⁴⁰ İtalya, İngiltere, Rusya, Almanya ve Avusturya da benzer bir cevap vermişti.⁴¹ İşin ilginç tarafı ise İstanbul'daki Alman Büyükelçi'nin, II. Abdülhamid'e Girit meselesi hallolmadan ve *Büyük Güçlerden* Girit'in kesinlikle Yunanistan'a ilhak edilmeyeceği sözü alınmadan Teselya'daki birliklerin çekilmemesini tavsiye etmesiydi.⁴² Aslına bakılırsa Almanya Akdeniz'de doğrudan bir çıkarı olmadığı ve Avusturya dışındaki diğer devletlerin aksine Türk Hükümeti ile iyi ilişkiler içinde olduğu için gemisi *Oldenburg*'u Girit'ten bir süre sonra çekecekti. Prens Georges konusunda muhalefetine devam edecek olan Almanya'nın bu tavrını Avusturya da takip edecekti. Nihayetinde Almanya gibi Avusturya da aynı nedenleri öne sürerek kuvvetlerini Ada'dan çekerek Girit meselesindeki doğrudan müdahilliğini bitirdi. İki ülke kuvvetlerini Girit'ten çekse de diğer büyük devletler ile diplomatik iş birliğine devam etmişlerdi.⁴³ Bu noktada önemli

³⁸ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 56.

³⁹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 57.

⁴⁰ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 77.

⁴¹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 7-8-9-10-11-12-13.

⁴² DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 62.

⁴³ Gregor Schöllgen, *Emperyalizm ve Denge Almanya, İngiltere ve Şark Meselesi 1871-1971*, çev. M. Sami Türk (Kronik Kitap, 2021) 171-173.; MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 18.

olan bir diğer gelişme ise üçlü ittifakın bir diğer üyesi olan İtalya'nın kuvvetlerini Ada'dan çekmemesiydi. Roma Büyükelçisi Barrère, İtalyan Hükümeti'nin güncel tavrının geçmişe nazaran tamamen farklı gözüktüğünü Paris'e bildiriyordu. Ancak Hanotaux için kaleme aldığı raporun son cümlesi oldukça önemliydi: *"Kraliyet mensupları da bu yolda yürümeye devam ederlerse, milli çıkar ile hanedan çıkarlarının çatala girdiği yere hızla ulaşacaklardır. Lakin İtalya'da hükumettekiler değişir, Kral ise kalır."*⁴⁴

Le Temps, büyük devletlerin ortak hareket etmemesini kınıyor, Türk birliklerinin hâlâ Teselya'da bulunmasının bir kıvılcım ile yeni bir Türk-Yunan savaşına davetiye çıkaracağından korkuyordu. Büyük devletlerin ise İstanbul'a söz geçirememesi gazete tarafından *"Avrupa'nın güçsüzlüğünün itirafı ve Sultan Abdülhamid ile Osmanlı'nın kibirli zaferi"* sözleriyle değerlendiriliyordu.⁴⁵ İstanbul Büyükelçisi Paul Cambon 25 Şubat'ta çözüme giden yolların düğümlenmesi dolayısıyla Girit'te yeni huzursuzlukların patlak vermesinden çekindiğine dair bir raporu Hanotaux'a gönderdi. Her şeyden önce Giritliler Prens'in atanmasını istiyor, geçici bir çözümü ancak Prens'in adaylığı prensipte kabul edilirse sineye çekeceklerini söylüyorlardı. Girit'te bir ayaklanma çıkması durumunda büyük devletler ne Türk askerinin Girit'e gönderilmesine müsaade edecek ne de müdahaleye dair bir mutabakata varabileceklerdi. Böylesi bir durumda ise Balkanlar'da çıkacak bir çatışma tüm Avrupa'ya sıçrayabilirdi. Cambon'un çözüm önerisi ise Girit'te çıkması kuvvetle muhtemel bir ayaklanmanın engellenmesi için mevcut durumun korunması ve kabineler arasında yapılacak görüş alışverişleri ile zaman kazanılmasıydı. Savaş tazminatı ile Teselya'nın tahliyesi meselesi hallolduktan sonra Berlin ve Viyana'nın muhalefeti sona erdirilecek ve nihayetinde Prens, Ada'da göreve başlayacaktı.⁴⁶ Cambon'un endişeleri ve fikirlerinde haklılık payı vardı. Gerçekten de Giritli Rumlara göre Prens'in atanması ve Osmanlı birliklerinin Ada'dan tahliyesi gerçekleşmeden adanın özerkliği bir mânâ ifade etmemekteydi ve Ada'da bir düzen yahut huzur ortamı tesis etmek imkânsızdı. *Le Temps* da Girit meselesinin bir yıldan uzun süredir tek bir adım dahi ileri gitmemesini acı bir alay konusu olarak değerlendirdiği başyazısında Girit'in çıkmaza girdiğini ve Avrupa'nın Girit sorununa karşı eylemsiz kalmaya devam etmesinin bu çıkmazı derinleştirerek daha fazla istikrarsızlığa yol açtığını vurguluyordu. Avrupa'nın bu korkakça inanç eksikliğinden bir şey kazanmasının mümkün olmadığını altını çizen gazete, yazının devamında Osmanlı Devleti'nin mevcut gücünden daha abartılı bir özgüven kazandığını da kaleme alıyordu. İstanbul böylece otoritesini arttırmış

⁴⁴ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 150.

⁴⁵ "Affaires d'Orient", *Le Temps*, 26 Şubat 1898.

⁴⁶ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 64.

ve diplomatik çabaları etkisiz kılmişti, böylece Doğu'da barış ve istikrar sağlama ihtimali daha da zayıflıyordu.⁴⁷ Daha önce belirtildiği gibi Almanya Mart 1898 ortasında gemisi *Oldenburg*'u ve Hanya'da bulunan az sayıdaki askerini geri çekmişti. Avusturya da Almanya'yı takip edecek ve Girit üzerinde dört güç söz sahibi olarak kalacaktı. *Le Temps* 19 Mart 1898 tarihli sayısının başyazısında altı büyük güce direnen Padişah'ın kalan dört büyük devlete itaat etmesini beklemenin gerçekçi olmadığını ileri sürüyordu.⁴⁸ Bu nedenle bu dört devlet eskisinden daha sıkı bir ortaklığa ihtiyaç duymaktaydı. Daha önce belirtildiği üzere İtalya'nın Girit meselesinde Üçlü İttifak'tan ayrı bir şekilde hareket etmesi ve kuvvetlerini Ada'dan çekmemesi önemliydi. Çünkü Girit sorunu bölgesel bir kriz olmanın ötesinde Avrupa diplomatik yapısının da bir sınavı haline gelmiş bulunuyordu. II. Abdülhamid ise büyük devletlerin ortak girişimlerini savurmak adına önceleri fısıltıyla söylediği Karatodori Paşa'nın adaylığını yüksek sesle dile getirmeye başlamıştı.⁴⁹

Çözümüne giden yolların tıkanmakta olduğunu gören Rus Dışişleri Bakanı Kont Mouravief, geçen sene İstanbul'daki altı büyük devletin temsilcileri tarafından geliştirilen özerk yönetim ilkelerinin Girit'te ivedilikle uygulanması için bir genelgeyi Mart 1898 sonunda yayınladı. Rusya, Ada'daki düzensizliğin çözülmesi için 1897 başlarında Girit'e gönderilen amiraller tarafından bir üst düzey idare konseyi oluşturmasını istiyordu. Böylece Girit'e bir vali atanmayacak bahsi geçen konsey Ada'da gerekli olan adımları atma yetkisine sahip olacaktı.⁵⁰ Osmanlı Hükümeti ise Girit'e vali olarak atanacak ismin Karatodori Paşa olmasını resmen önerdi.⁵¹ Fransa'nın İstanbul Maslahatgüzarı Boulinière de Osmanlı Devleti'nin Petersburg ile iş birliği kurma amacıyla Girit'e Osmanlı vatandaşı Hristiyan bir vali atanması önerisini Çar'a ilettiğini Paris'e haber verdi. Bâbîâli bu girişimle Girit üzerindeki egemenliğini zayıflatacak ve Boğazlar'ın güvenliğini tehdit edecek çözümlere karşı kapıyı kapatmak istiyordu.⁵² Ada ile ilgili en aktif devlet olan Rusya ile varılacak bir fikir birliği gerçekten de işe yarayabilirdi. Ancak Fransa ve İngiltere, böyle bir uygulamanın kendi hükümetlerini kamuoyu karşısında zor bir durumda bırakacağını öne sürerek, bu öneriye karşı çıkmışlardı.⁵³ II. Abdülhamid, Rusya'dan gelen olumsuz cevabın ardından

⁴⁷ "Affaires d'Orient", *Le Temps*, 7 Mart 1898.

⁴⁸ "Affaires d'Orient", *Le Temps*, 19 Mart 1898.

⁴⁹ "Affaires d'Orient", *Le Temps*, 27 Mart 1898.

⁵⁰ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 115.; MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 20.

⁵¹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 21.

⁵² DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 139.

⁵³ Pınar Şenışık, Girit Siyaset ve İsyan, 237-238.; DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 146.

Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Paul Cambon ile Nisan sonunda bir görüşme gerçekleştirdi. Padişah, Fransa'nın Girit meselesine karşı gösterdiği ilgisiz tavırdan yakınmış, Girit'teki çatışmaların başından beri Fransız görüşlerine özellikle dikkat ettiğini ve hatta çoğu zaman bu görüşler doğrultusunda hareket ettiğini dile getirmişti. Ardından Rusya'nın Prens Georges'un adaylığından vazgeçmek üzere olduğunu ve İngiltere'nin de başka bir aday aradığını eklemişti. Bu yüzden Prens Georges isminde ısrar eden tek ülke Fransa'ydı. Cambon'un cevabı ise meslektaşlarından böyle bir duyum almadığı ve Bâbüalî'nin arzuladığı çözümlerin Fransız kamuoyuna kabul ettirmenin imkânsız olduğuydu. Ayrıca Cambon Padişah'ın Almanya ile sıkı ilişkilerinden yakınmış, Fransa'nın okullar, dini himaye hakkı ve sanayi ile ilgili işleri gibi konularda her zaman geri planda bırakıldığını ve sürekli zorluklarla karşılaştığını dile getirmişti. Padişah bu çıkışa itiraz etmiş ve Fransa'nın sıkıntılarını çözeceğine dair söz vermişti.⁵⁴ II. Abdülhamid'in büyük devletler arasındaki fikir ayrılıklarından yararlanmak için her devlete karşı ayrı bir tavır takındığı ve bahsi geçen anlaşmazlıkları Osmanlı Devleti lehine kullanabilmek için gerekli diplomatik manevralarda bulunduğu aşikârdı. Ancak unutmamak gerekir ki Almanya ve Avusturya'nın Girit'ten ayrılmasıyla Ada üzerinde söz sahibi olan büyük devlet sayısı dörde inmiş, güç kaybı olarak nitelendirilen bu ayrılık ile aykırı fikirler de Girit'ten dışlanmıştı. *Le Temps*'ın 2 Nisan 1898 tarihli sayısında ise bu durum "Almanya'nın flüt rolünü terk etmesinden sonra, Avusturya-Macaristan'ın ophicleidesi (bir tür nefesli müzik enstrümanı) de sahneden çekiliyor. Böylece Avrupa'nın geniş konseri, dört üyeli bir oda orkestrasına dönüştü. Umalım ki bu ufak grup, daha uyumlu ve etkileyici bir performans sergilesin" şeklinde betimleniyordu.⁵⁵

Girit'te bulunan amiraller, Nisan sonunda Girit'te bulunan Türk birliklerinin Ada'da karmaşaya neden olduğuna ve Türk birliklerinin Ada'dan tahliyesi için çalışma yapılmasına dair bir rapor kaleme aldılar.⁵⁶ Büyük devletler arasında Türk birliklerinin Ada'dan tahliyesine dair yapılan istişarelerin ardından amirallerin adanın tüm bölgelerinde otorite kurmaya yetecek silahlı kuvvetlerinin bulunmamasından dolayı Girit Meclisi'nce belirlenecek bir icra komitesi kurulması önerisi su yüzüne çıktı. İngiliz önerisi üzerine bu komite Amirallerin denetiminde olacak ve onlarla uyum içinde çalışacaktı. Ayrıca Türk birlikleri de Ada'nın belirli noktalarında toplanacaktı.⁵⁷ Görüldüğü üzere büyük devletler Ada'da Osmanlı Devleti egemenliğine dair her izi silmek için

⁵⁴ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 173.

⁵⁵ "Affaires d'Orient", *Le Temps*, 2 Nisan 1898.; Konser (*le concert*) sözcüğü Fransızca'da hem müzik konseri hem de birlik, uzlaşma anlamına gelmektedir. Bu nedenle altı büyük devletin Ada üzerinde kurduğu birlik, müzik konseri şeklinde nitelendirilerek bir söz oyunu yapılmaktadır.

⁵⁶ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 44.

⁵⁷ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 51.

çalışmalarına devam ediyordu. Ada yönetiminin amiraller tarafından sağlanması ve Girit Meclisi'nce oluşturulacak bir komitenin kurulma söylentileri üzerine 10 Mayıs 1898 tarihinde Tevfik Paşa tarafından kaleme alınan bir nota büyük devletlerin temsilcilerine iletildi. Nota özetle Girit meselesi Bâbîâlî'nin istekleri paralelinde çözülmeden Türk birliklerinin Teselya'dan çekilemeyeceği hakkındaydı.⁵⁸ Bâbîâlî, Karatodori Paşa hamlesinin ardından elinde bulunan bir diğer koz olan Teselya konusunu ileri sürmek zaruriyetindeydi. Ancak bir sonuç elde edilemeyeceği de aşikârdı.

4. Amiraller Konseyi

Amirallerin Ada'da bir üst idare konseyi oluşturmaya dair Rus teklifi, Haziran 1898 ortasında amirallere iletildi. Gönderilen talimatlara göre Girit Meclisi tarafından atanacak geçici bir komite kurulacaktı. Amiraller ile daima temas halinde olacak bu komitenin görevi Ada'da Girit Meclisi'ne bağlı olan bölgeleri yönetmekti. Ayrıca Avrupa yahut Osmanlı birliklerinin işgal ettiği bölgelerde, amiraller mevcut yetkilerini devam ettireceklerdi. Ana nokta amirallerin otoritesini koruması ve Girit Meclisi'nin seçeceği komitenin idareyi ele geçirmemesiydi.⁵⁹ Amiraller için hazırlanan talimatlar konusunda Bâbîâlî'ye yalnızca bilgilendirme yapılmış herhangi bir cevap beklenmemişti. Bu karar doğrultusunda Bâbîâlî Avrupa başkentlerindeki büyükelçileri vasıtalarıyla protesto sunacaktı ancak bu girişimin de bir etkiye sebep olmayacağı kuvvetle muhtemeldi.

Amiraller, yetki devrinin ardından hükümetlerine ortak bir bildiri kaleme alarak Türk sivil yetkililerin ve askeri birliklerin Girit'ten tahliyesini talep etmişlerdi. Bu istekte Yunanistan ve Giritli Rumlar tarafından yapılan protestoların etkisi olduğu aşikârdı. Amirallere gelen talimatlara karşı Girit Meclis Başkanı Sfakianakis, hâlihazırda çözülmesi beklenen belirsizliğin devam edeceği ve Girit'i daha büyük zorluklar beklediğine dair yorumda bulunmuştu. Hanya Büyükelçisi Blanc, Amirallere verilen talimatların Girit'te derin bir hayal kırıklığına sebep olduğunu ancak geçici idarenin eninde sonunda Girit Meclisi tarafından kabul edileceğini Paris'e bildirdi. Blanc, aynı zamanda Türk birliklerinin Ada'dan ayrılmadığı sürece Türk unsurun evlerine dönmesine Rumlar tarafından izin verilmeyeceğini düşündüğünü dile getirdi. Blanc'a göre

⁵⁸ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No 55.

⁵⁹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 73.

Girit'te asayişin sağlanması ve düzenin tesis edilmesi için gereken önlem Türk sivil otoritelerinin ve askeri birliklerinin tahliyesiydi.⁶⁰

5 Temmuz 1898'de dört büyük devletin hukuki ve etik normlara uymayan Girit Meclisi'ni muhatap alması karşısında Osmanlı Devleti, Ada'daki Türk unsurun haklarının ihlal edildiğini ve amirallerin bu grupla çalışmasının gayrimeşru olan bu meclisi meşrulaştıracağını dile getiren bir nota kaleme aldı. Tevfik Paşa imzalı nota ile Bâbîâli, bu uygulamadan doğacak olumsuz sonuçlardan dolayı bir sorumluluk kabul etmeyeceğini de büyük güçlere bildirdi. Tevfik Paşa 10 Temmuz'da bir nota daha kaleme almış ve bahsi geçen uygulamaların neden sonuç vermeyeceğini açıklamıştı. Tevfik Paşa'ya göre, Girit'in bir kısmını idare edecek olan isimler hâlihazırda düzenin bozulmasına neden olmuş, Türklerin taşınır ve taşınmaz olan mülklerine zarar vermiş yahut yok etmişti. Böylesi bir yetki devri isyankârları meşrulaştıracak ve Türk unsurun Girit'ten kazınıp atılmasına hizmet edecekti. Son olarak Tevfik Paşa, büyük devletlerin İstanbul'daki temsilcileriyle Ada'nın idaresine dair bir müzakereye hazır olduklarını da dile getiriyordu.⁶¹

Bâbîâli'nin bu çıkışı herhangi bir etki uyandırmamıştı. 13 Temmuz 1898'de Girit Garnizon Komutanı Cevat Paşa, Girit Garnizonundaki askerlerin yarısından fazlasının hizmet süresinin tamamlandığını ve bu askerlerin terhis edilmesinin planlandığını, terhis edilenlerin sayısını geçmeyecek kadar yeni askerin Girit'e getirileceğini amirallere bildirdi. Amirallerin bu bildirime cevabı istediği kadar askerin ayrılabilceği ancak Ada'ya tek bir yeni askerin bile kabul edilmeyeceği olmuştu. Amiraller bir adım daha ileri giderek Cevat Paşa'ya bu durumu Türk birliklerinin tamamının tahliyesi için bir fırsat olarak görmesi tavsiyesinde bulundu.⁶² Amiraller bu isteğin ardından hükümetlerine ortak bir bildiri sunarak Girit'e Türk askeri çıkartılmamasına dair talepte bulundular.⁶³

14 Temmuz 1898'de Ada'nın Türk ileri gelenleri, yaklaşık yirmi beş bin Müslüman ailenin on sekiz aydır şehirlerde ve askeri bölgelerde sefalet içinde yaşamaya çalıştıklarına dair bir mektup kaleme aldılar. Büyük devletlere gönderilen bu mektupta, Türklerin Girit'in temel unsurlardan biri olmasına rağmen herhangi bir şekilde korunmaya alınmadığı hatta sanki Ada'da böyle bir unsurun varlığı hiçbir zaman mevcut değilmiş gibi hareket edildiğinden yakınılıyordu. Müslümanların büyük devletlerden talebi ise evlerine dönebilmeleri için gerekli olan mali yardımların ve güvenlik tedbirlerinin

⁶⁰ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 102.

⁶¹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 104.

⁶² MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 107.

⁶³ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 120.

ivedilikle hayata geçirilmesiydi.⁶⁴ Girit Meclisi ise Türk unsurun evlerine dönmesi konusunda daha önceki görüşünden sapmamış, Türk askeri ve sivil yetkililerin Ada'dan tahliyesi şartında ısrar etmişti.⁶⁵ 17 Temmuz 1898 tarihli *Le Journal des Débats* gazetesinin başyazısında son paragrafında dikkat çekilen husus ise bu girişimin hangi koşullarda başarısız olacağını vurguluyordu. Yazıya göre dört büyük devlet tarafından tasarlanan bu girişimin başarısı büyük ölçüde Giritli Rumların sağduyusuna bağlı olacaktı. Ada'da meydana gelen olaylarda tüm suç Müslümanlara yıkmak hakkaniyetli olmazdı, çünkü büyük ölçüde mallarından ve mülklerinden mahrum bırakılan Müslümanların durumu halihazırda son derece kritikti. Dört büyük güç bu girişimin başarılı olmasını istiyorsa Girit'te bulunan hiçbir unsurun haksızlığa uğramamasını sağlamalıydı. Ayrıca bu düzenleme, Girit üzerindeki Osmanlı egemenlik haklarına doğrudan bir darbe teşkil etmese de Müslümanların içinde bulunduğu durum Bâbîâlî'nin endişelerine pek de haksız sayılmadığını gösteriyordu.⁶⁶

Girit Meclisi Temmuz 1898 sonunda çalışmalarını bitirerek İcra Komitesi üyelerini, bu geçici idarenin ölü doğduğunun altını çizerek büyük devletlere sundu. İcra Komitesini oluşturan isimler ise şu şekildeydi: Komitenin başkanı Sfakianakis'ti, Hanya'da Venizelos, İsfakiye'de Milonojeannaki, Resmo'da Zacharakis, Kandiye'de Hadjiakis ve Laşit'te Yamalakis görevlendirildi.⁶⁷ Ağustos 1898'de Türklerin içinde bulunduğu zor durumdan kaynaklanan ilk kıvılcım Resmo'da parlamış, sürülerini otlatacak bir alan bile bulamayan Türkler silahlanma yoluna gitmişlerdi. Amiraller ise bu kadar temel bir ihtiyaca rağmen, Türk birliklerinin tahliyesi gerçekleşmedikçe onları evlerine döndürmeyecek olan Rumların ağızlarıyla konuşmaktaydı. Ayrıca geçici idare için İcra Komitesi'nin oluşturulmasının ardından geçici vergilerin oluşturulmasını doğal bir gereklilik olarak gören büyük devletler, bu vergilerin toplanma ve kullanma yetkisini uzun tartışmaların ardından amirallere verdiler. Amiraller hasat döneminin ve dolayısıyla vergilerin ödenmesinin başladığını bu konunun bir an önce bir sonuca bağlanması kanaatinde olduklarını bildirmişlerdi.⁶⁸ Bâbîâlî bu esnada Girit'e yeni askerlerin çıkarılacağına dair genelgesi ısrarla Avrupa başkentlerine göndermeye devam ediyordu. 19 Ağustos'ta Petersburg Büyükelçisi Montebello, Bâbîâlî'nin hiçbir uyarı yahut tavsiyeden etkilenmeden adeta çelikten iradesiyle bahsi geçen genelgesi yollamaya devam etmesinden şikâyet ediyordu. Bu

⁶⁴ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 128.

⁶⁵ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 131.

⁶⁶ "Les Affaires de Crète", *Le Journal des Débats*, 17 Temmuz 1898.

⁶⁷ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 132.; Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 314-315.

⁶⁸ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 145.

genelgelerin önünü kesmek adına dört devletin kararlı olduklarını göstermesi lazımdı ancak İngiliz tereddüdü yüzünden bu tavır sergilenemiyordu. Montebello bu durumu raporunda şu cümlelerle ifade ediyordu: *“Padişah fikir ayrılıklarından harikulade bir şekilde yararlanıyor ve bu durumdan memnuniyet duyuyor. Dört büyük devletin arasındaki fikir ayrılıklarının direnişini teşvik edeceği ve böylece zaman kazanabileceğini umuyor. Nihayetinde Padişah, bu ayrılıkların git gide daha da derinleşeceğini umut ediyor”*.⁶⁹ Gerçekten de Osmanlı Devleti’nin elindeki tek koz beklemek ve büyük devletlerin arasındaki fikir ayrılıklarından yararlanmaktı.

Ağustos sonunda amirallere İcra Komitesi ve dört Konsolos Komisyonu tarafından hazırlanan geçici idare düzenlemesi iletilti. Hanya Başkonsolosu Blanc, Dışişleri Bakanı Delcassé’ye ilettiği raporunda düzenlemenin Türk nüfusun ihtiyaçları ve istekleri dikkate alınmadan hazırlandığını ve bu yüzden Türk unsurun şehirlerde kısıtlı kalıp varlıklarının neredeyse yok sayıldığını bildirdi. Maddi açıdan ise gümrük ve öşür vergilerinin Osmanlı Devleti’nden devralınması ve yeni düzenlemelerin uygulanabilmesi için 1 milyon 250 bin franklık bir borçlanma talep edilmekteydi. Son olarak Blanc, bir kez daha Türk sivil yetkililerin ve askeri birliklerinin Girit’ten tahliye edilmesini, düzenin tekrar tesisi için ise Ada’daki tüm unsurların silahsızlandırılması gerektiğini savunuyordu.⁷⁰

5. Kandiye Olayları

Amiraller öşür vergisi tahsilatının 3 Eylül 1898’de başlamasına karar vermişlerdi. 7 Eylül günü Kandiye’de İngilizler yeni vergi dairesini kurmak için limanı işgal etmiş, Türkler ise limana zorla girmek isteyerek olayların fitilini ateşlemişlerdi.⁷¹ Kandiye’de çıkan olaylar neticesinde İngiliz askerleri öldürülmüştü.⁷² Fransa’nın Londra Büyükelçisi Geoffray Kandiye’de İngiliz askerleri ile Türk unsur arasında çıkan çatışmalar dolayısıyla İngiliz kamuoyunda büyük bir infial meydana geldiğini Paris’e bildirdi.⁷³ Hanya Başkonsolosu Blanc İngiliz konsolos muavininin, bir subayın ve on üç askerin öldürüldüğünü, Yunan unsurun kaybının ise tespit edilemediğini kaleme aldı.⁷⁴ Türklerin maruz kaldığı ağır baskıların bir patlamaya sebep olacağını öngörmek çok da zor değildi. Büyük

⁶⁹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 295.

⁷⁰ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 159.

⁷¹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 328.

⁷² MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 164.

⁷³ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 165.

⁷⁴ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 166.

devletlerin Yunan isteklerine göre hazırladıkları geçici düzenlemeler Türkleri yok sayıyordu. Nihayetinde Girit'te toplumsal bir patlama meydana gelmiş, Türkler, Yunanlar ve uluslararası birlikler arasında çatışmalar patlak vermişti. *Le Journal des Débats* gazetesine göre Kandiye'de meydana gelen olaylar pek de öngörülemez değildi. Otuz yahut otuz beş bin Türk köylü, evlerinden zorla sürülmüş ve bir şehre tıkılmışlardı, haftalık birkaç çuval unla beslenmeye çalışıyorlar, böyle bir halde köylerine dönecekleri anı bekliyorlardı. Ancak bu insanlar köylerine dönseler dahi başkaları tarafından yıkılmış evler, yakılmış zeytinlikler ve tarlalar bulacaklarının da farkındaydılar.⁷⁵ *Le Figaro* gazetesinde kaleme alınan bir yazıya göre ise bahsi geçen önlemler ve uygulamalar Müslümanlar tarafından Girit'in yönetiminin kesin olarak Hristiyanların eline geçeceği şeklinde yorumlanmıştı. Gazeteye göre Türkler, halihazırda şehirlerde sıkışıp kalmış, sefil bir halde yaşamaya çalışıyordu. Kovuldukları köylerine, mülklerine ve evlerine ise isyancılar el koymuştu. Maruz kaldıkları aşağılanmalar ve dışlanmalar günbegün artarken, en ufak bir kıskırtma dahi bir infiale sebep olabilirdi. Yaşanan bu trajik olaylar işte bu gerilimin sonucuydu.⁷⁶ *Le Temps* gazetesi de Kandiye'de patlak veren olaylar hakkında ve Ada'daki Müslümanların içinde bulunduğu ruh haline dair değerlendirmelerde bulunuyordu. Müslümanların Osmanlı birliklerinin desteğine ve Padişah'ın açık yahut gizli himayesine güvenerek Batı'ya karşı bir intikam girişiminde bulunmaları kabul edilemezdi. Ancak unutulmaması gereken nokta şuydu: Bu insanlar evlerinden sürülmüş, topraklarından mahrum bırakılmış, her şeyleri ellerinden alınmıştı. Kıyı şeridinde sıkışıp kalan ve iç kesimlerde bulunan tarlalarını işleme imkânından dahi mahrum bırakılan, gelen yardımlarla aç biilaç hayata tutunan zavallı Türklerin çaresizlik hissetmeleri ve hayatlarını tekrar kazanma adına her şeyi göze almaları da son derece doğaldı. Görüldüğü üzere Kandiye'deki olaylar bir tesadüf yahut anlık bir kazadan kaynaklanmıyordu. Bu ayaklanma, uzun süredir acılara ve yoksunluklara direnmeye çalışan bir halkın tepkisiydi. Giritli Rumların ise örgütlendiklerinin, geçici bir yürütme erkine sahip olduklarının ve kendilerine Avrupa tarafından sözler verildiğinin altı çiziliyordu. Gazete yaşanan olaylardan büyük devletleri sorumlu tutuyor, hasta bir insanı iyileştirmek yerine semptomları yatıştırma politikasının artık sürdürülebilir olmadığını dile getiriyordu.⁷⁷

Ada'da çıkan olaylarda kontrolü kaybetmiş amiraller ise Türkleri bir numaralı suçlu olarak lanse ediyorlardı. Fransa'nın Girit'teki Amirali Pottier,

⁷⁵ "La Crète", *Le Journal des Débats*, 10 Eylül 1898.

⁷⁶ "Les Troubles de Crète", *Le Figaro*, 11 Eylül 1898.

⁷⁷ "Affaires de Crète", *Le Temps*, 14 Eylül 1898.

amirallerin müşterek telgrafını Paris'e ileterek, Hanya ve Resmo'daki Türklerin de ayaklanmak üzere olduğunu, Türk yetkililerin halkı kışkırttığını, Türk askerinin isyana müdahale etmediğini ve yaklaşık altı yüz Hristiyan'ın öldüğünü bildirdi. Amiraller, çıkan olaylar neticesinde hükümetlerinden, Türk askerinin derhal Ada'dan tahliye edilmesini ve Girit'e derhal bir valinin atanmasını talep etti.⁷⁸ İngiliz Amiral Noel ise verdiği ultimatom ile tüm Türklerin silahsızlandırılmasını, İngiliz kışlalarına yakın evlerin derhal yıkılması ve olayların sorumlularının 48 saat içinde İngiliz yetkililere teslim edilmesini talep etti.⁷⁹ Noel'in talepleri doğrultusunda, şüphelenilen kırk iki Türk İngilizlere teslim edilmiş, otuz dokuz ev de Türk birlikleri tarafından yıkılmıştı.⁸⁰ Yalnızca Türklerin silahsızlandırılması isteği Fransız basınında adaletsizlik olarak değerlendirilmiş ve Ada'da asayişin sağlanması için Rumların da silahsızlandırılması gerektiği savunulmuştu.⁸¹ Nihayetinde Ada'daki Türkler silahsızlandırılmıştı ancak Blanc'ın tasviriyle Yunanlar silahlı, endişeli ve sabırsız durumlardı.⁸² İngilizler görüldüğü üzere meseleyi sonuna kadar götürmeye karar vermişti. Olaylar nedeniyle kaybettikleri prestijlerini geri kazanma derdinde olan Amiral Noel, diplomatik kaygı ve detaylarla zaman kaybetmek istemiyordu.

15 Eylül'de Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Paul Cambon, Kandiye Olaylarının ardından Dışişleri Bakanı Delcassé'ye mevcut duruma dair görüşlerini ve çözüm önerilerini içeren bir rapor gönderdi. Cambon'a göre ne Padişah ile ne de Giritli Rumlarla yürütülecek müzakereler bir çözüm sunacaktı. Ada'daki sıkıntıların gün yüzüne çıktığı andan bu yana büyük devletler her ne kadar aksini iddia etseler dahi farklı görüşlere sahipti ve bu da birbirlerinin yoluna taş koymalarına sebep olmuştu. Net bir tavır ve ortak bir duruş sergileyemeyen devletlerin günlük beyanları sürekli olarak kendileriyle çelişmiş, böylece hem Bâbüali hem de Giritli Rumlar kendi fikirlerine hak verildiği yanılgısına düşmüşlerdi. Padişah'a egemenlik haklarının korunacağı ve özerkliğin onun rızasıyla tasarlanacağı bildirilirken Rumlara ise Padişah'ın yalnızca sembolik bir hükümdar olarak kalacağı fikri aşılanmıştı. Gelinek nokta ise Padişah'ı diplomasi yoluyla yola getirmek mümkün değildi, zor kullanma konusunda ise dört devletin ortak noktada anlaşması pek olası görülüyordu. Ayrıca çıkacak bir ayaklanma nedeniyle yıllar sürecektir bir savaş davetiye çıkarmak işten bile değildi. Ne yapılması gerekli sorusuna ise

⁷⁸ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 172.

⁷⁹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 181.

⁸⁰ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 181.

⁸¹ "Les Affaires de Crète", *Le Journal des Débats*, 15 Eylül 1898.

⁸² MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 198.

Cambon'un cevabı netti; olayları kendi akışına bırakmak. Kandiye bölgesi İngilizlerin sorumluluğundaydı, dolayısıyla huzuru sağlama görevi de onlara aitti. İngilizlerin Türklere istediği tedbirlere destek verilebilirdi ancak Fransa'nın Girit'teki çıkarları diğer devletlerin peşinden gitme riskini alacak kadar büyük değildi. Dolayısıyla Fransa hiçbir şekilde inisiyatif almamalıydı. İngiltere'nin ultimatoma destek vermek ise Avrupalılara karşı işlenecek suçların cezasız kalmayacağını Türklere gösterecekti. Delcassé, Cambon'un inisiyatif alma konusundaki fikrinin altına *"Bunu her zaman belirtiyorum ama yapacağımız fedakarlıkların bizi mümkün çözümlerin en hızlına götürdüğünün de farkındayım"* yazarak Fransa'nın içinde bulunduğu ikilemi özetliyordu.⁸³

Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Kostaki Antopulos Paşa, 21 Eylül tarihinde Kandiye'deki olaylara dair Bâbîâli tarafından gönderilen telgrafı İngiltere'ye sundu. Telgrafta Amiral Noel'in isteklerinin hemen yerine getirildiği ve böylece Osmanlı Hükümeti'nin bu meselede adil ve tarafsız bir tutum içinde olduğu dile getiriliyordu. Ayrıca Tefvik Paşa, sorumluların aileleriyle birlikte Trablusgarp, Yemen ve Taif'e sürülmeleri böylece Girit'e geri dönememeleri tedbirlerinin alınmasına da hazır olunduğunu beyan etti. Silahsızlanma meselesinin ise çift taraflı bir konu olduğu, yalnızca Türklerin silahsızlandırılması değil genel bir silahsızlanma politikasının daha adil ve münasip olacağı vurgulandı.⁸⁴

Büyük devletler çıkan olaylar neticesinde yeni bir diplomasi trafiğine girmişti. Almanya, Girit meselesinde tamamen tarafsız olduğunu ve gelişmeleri tarafsız bir gözlemci rolü üstleneceğini yinelemiş hatta Alman Hükümeti basına verdiği talimatlarda *"Almanya'nın bu meseleden zamanında çekilerek büyük devletlerin prestij kaybına uğradığı bir durumdan uzak durabilmiş bir hükümet sıfatıyla övülmesini"* dahi sağlamıştı.⁸⁵ Roma'dan gelen, tüm Türk yetkililerinin ve birliklerinin Ada'dan tahliyesi için bir tarih belirleme fikrinde mutabakata varıldı. Bâbîâli'ye dört devletin diplomatik temsilcileri ortak bir girişim yapacak ve böylece Padişah'a manevra alanı bırakılmayacaktı. Padişah askerlerini Girit'ten çekmeye ikna olduğu takdirde dört devlet, Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki egemenlik haklarını ve mevcut halde Türk birliklerinin korumasındaki Türklerin can ve mal güvenliğini garanti edecekti. Aksi durumda ise Padişah'ın egemenlik hakları güvence altına alınmayacaktı.⁸⁶ Büyük devletler her ne kadar ortak bir fikirde buluşmuş gibi görünseler de her güç diğerlerine karşı güvensizlik duyuyor,

⁸³ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 353.

⁸⁴ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 203.

⁸⁵ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 370.

⁸⁶ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 211.

birbirlerinin yeteri kadar kararlılık göstermeyeceği endişesi taşıyordu. Eğer birlik sağlanmazsa da II. Abdülhamid'in talimatlara boyun eğmeyeceği ve hatta bir adım ileri giderek Müslümanlara yapacağı bir çağrı ile Anadolu'da ve hatta İstanbul'da Hristiyanlara karşı eylemler düzenleyeceğinden dahi korkuluyordu.⁸⁷ Özellikle İngiltere ise Kandiye'de yaşadığı itibar kaybı nedeniyle güçlerin birlikte hareket edip etmemesine haddinden fazla bir önem atfetmiyor, diğer devletlerin icraatının gecikmesi halinde yalnız başına hareket edeceğinin sinyallerini veriyordu. Cambon, bu erken İngiliz girişiminin diğer güçleri zor duruma sokacağı fikrindeydi, bu yüzden hızlı ve etkili bir şekilde ortak hareket edilmesi için Delcassé'ye bir gönderi kaleme almıştı. Cambon'un "*Önemli olan şey her yerde dört bayrağı birden dalgalandırmak değil, bir iş birliği doğrultusunda hareket etmektir. İngilizler kendi başlarına buyruk bir şekilde hareket ederlerse içinde bulunduğumuz mütereddit hal yüzünden bizi utandırabilirler. Buna izin vermemeliyiz*" satırlarıyla devletler arasındaki iş birliğinin bir an önce netleştirilmesi gerektiğini savunuyordu.⁸⁸ 24 Eylül'de Girit İcra Komitesi de amirallerin telkini ile Ada Rumlarının Türk birliklerinin tahliyesinden sonra silahlarını bırakacaklarını beyan ederek Bâbüâli'nin genel silahsızlanma isteğine karşı bir hamlede bulundu.⁸⁹ Ardından amiraller, Türk birliklerinin katılımı olmaksızın Ada'daki Türk unsuru korumayı taahhüt etmiş, böylece hükümetlerinin ellerini güçlendirmişlerdi.⁹⁰ Büyük devletler, tahliyenin gerçekleşmesine dair notlarını 5 Ekim'de Bâbüâli'ye iletiler. Tahliye için bir aylık bir süre belirlenmiş, Osmanlı Devleti'ne bu talebe kayıtsız ve şartsız bir onay vermesi için sekiz gün tanımışlardı.⁹¹ *Le Journal des Débats* gazetesine göre Türk askerinin Girit'ten ayrılmaya gönüllü olmayacağı aşıkardı. Böyle bir durumda diplomasi işlevsiz hale gelecek ve büyük devletlerin silaha başvurmaları zaruri hale gelecekti. Ancak bu uygulama da Ada'daki sükunetin tesis edilmesi için yeterli olmayacaktı. Ada'da düzenin sağlanması için ekonomik tedbirlerin alınması şarttı. Özellikle her şeyini kaybetmiş Müslüman unsurun tekrar öfkeyle hareket etmesini engellemek için kaybettiklerini onlara geri vermek elzemdi.⁹² *Le Monde Illustré* dergisinin 8 Ekim tarihli nüshasında ise Girit'in Türkler tarafından kanı kuruyuncaya kadar sömürüldüğü, Türklerin dört büyük devletin durgunluğundan faydalananarak güçlendiği ve silahlandığı kaleme alınmıştı. Büyük devletlerin etkili bir sonuç alamamaları ise bir işin çekingenlikle

⁸⁷ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 397.

⁸⁸ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 408.

⁸⁹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 214.

⁹⁰ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 215.

⁹¹ MAE Affaires d'Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 235.

⁹² "Le Note Collective au Sultan", *Le Journal des Débats*, 4 Ekim 1898.

yapılamayacağı anlamına gelen “Eldivenle hasat yapılmaz” deyimiyile açıklanıyordu.⁹³

Tevfik Paşa ise gelen talep üzerine dört devletin büyükelçilerini ziyaret etti. Paul Cambon, Tevfik Paşa’nın birlikleri çekmeye razı olduğunu, ancak Türk egemenliğinin bir sembolü olarak Hanya, Kandiye ve Resmo’da küçük birlikler bırakılmasını istediğini Dışişleri Bakanı Delcassé’ye bildirdi.⁹⁴ Amiraller Osmanlı Devleti’nin tahliyeyi kabul etmemesi ihtimalini göz önüne alarak hükümetlerine ortak bir telgraf gönderdiler. Türklerin Girit’ten ayrılması için zor kullanmanın lüzumu halinde sağlanması gereken takviyelerin listelendiği bu gönderiye göre amiraller İtalya’dan bir tabur ve iki savaş gemisi, Rusya’dan iki tabur ve yüz süvari, Fransa’dan bir tabur iki top ve zırhlı filosu talep etmekteydi. Ada’da bulunan İngiliz kuvvetlerinin ise takviyeye ihtiyacı yoktu. Amirallerin tezine göre ihtiyaç duyulan takviyelerin ivedilikle Girit’e gönderilmesi Bâbüâlî’nin kararları üzerinde mühim bir etki bırakacaktı.⁹⁵ Bâbüâlî 10 Ekim’de dört büyük devlete gönderdiği notasında, Girit’teki birliklerini tahliye edeceğini bildirmiş, ancak kalelerde, Padişah’ın egemenlik haklarının ve Türk sancağının korunması için az sayıda askerini Ada’da tutacağı cevabını vermişti.⁹⁶ Bâbüâlî’nin cevabının Ada’da duyulmasının ardından Ada’da tekrar bir huzursuzluk dalgası yayılmaya başladı. Amiraller hükümetleri ile tekrar irtibata geçerek tahliyenin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi ve lüzumu kalmayan kalelerin de imha edilmesini talep ettiler. Ayrıca Girit’te düzenin tesisi için bir valinin ivedilikle Ada’ya atanması isteğini de yinelediler.⁹⁷

İstanbul Büyükelçisi Cambon, Bâbüâlî’nin notası ve amirallerin taleplerini değerlendirdiği mektubu Paris’e gönderdi. Mektubunda Padişah’a şu an kendisini ziyaret eden İmparator Wilhelm ve Almanya’nın Girit’ten çoktan çekildiğini yazmış ayrıca İngilizlerin Ada’da bir himaye kurmasını engellemenin önemini hatırlatmıştı. Cambon, Rus meslektaşının kimseyle tam olarak anlaşmamak, bir meselenin kıvılcımını küllerinde saklamak yahut diğer güçlerle ortak bir tutum içine girememek gibi politikalarının Petersburg tarafından artık benimsediğinden memnun olduğunu ifade ediyordu. Ada’da kalacak Türk askerinin ileride tahliye edilmesi için gösterilecek çabanın şimdiden sarf edilmesini ve bu meselenin tek seferde nihayete erdirilmesini öneriyordu. Rusya’nın süreç boyunca dengesiz bir politika izlemesinin işleri bu noktaya getirdiğini ve artık meselenin ihtiyacı olan kesin çözüme yaklaşıldığını da dile

⁹³ “La Vie Sous Les Armes”, *Le Monde Illustré*, 8 Ekim 1898.

⁹⁴ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 242.

⁹⁵ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 243.

⁹⁶ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 257.

⁹⁷ MAE Affaires d’Orient Autonomie Crétoise Janvier-Octobre 1898, No. 262.

getiren Cambon, Rusların peşinden gitmek yerine onları Fransa'nın peşinden sürüklemenin vakti geldiğine inanıyordu.⁹⁸

II. Abdülhamid büyük devletlerin diplomatik temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde tahliye meselesindeki Türk taleplerini yeniden gündeme getirmiş ancak Rus Büyükelçi Muravief ve İngiliz Büyükelçi O'Conor'dan istediği cevapları alamamıştı. Ardından Fransız diplomatik temsilcileriyle de görüşen Padişah, bu görüşmeden de eli boş dönmüş, son olarak Tevfik Paşa'nın Paul Cambon ile görüşmesi talimatını vermişti. Cambon raporunda Tevfik Paşa'ya verdiği cevabı şu şekilde kaleme almıştı: "*Padişah, Girit'i kaybediyor, çünkü Berlin'in hayali desteği ona Avrupa'ya kafa tutabileceğini düşündürmüştü. Almanya'nın dostluğunun maliyetini hesaplasın ve bu dostluğun ona neye mal olduğunu görsün*".⁹⁹ Padişah'ın dört büyük devletin böylesine tehditkâr bir tutum üzerinde uzlaşamayacağına dair öngörüsü, Kandiye'de çıkan olaylar neticesinde gerçekleşmemiş ve Ada'nın artık fiilen kaybedilmesine sebep olacak süreç başlamıştı. *Le Figaro*'nun 20 Ekim 1898 tarihli nüshasının başyazısında Almanya ve Avusturya'nın Girit'ten çekilmesiyle birlikte büyük devletlerin ortak bir biçimde hareket etmelerinin imkânsız hale geldiği ve Padişah'ın 1898 senesinin ilkbahar aylarında Girit davasını kazandığını düşünmeye başladığı kaleme alınmıştı. Ancak Almanya ve Avusturya'nın katılımı olmadan tamamlanması imkânsız olarak addedilen süreç geriye kalan dört büyük devlet tarafından başarıyla yürütülmüş ve artık Padişah dört büyük devletin ihtarına boyun eğmek zorunda kalmıştı.¹⁰⁰ *Le Journal des Débats* ise yaşanan gelişmeleri umut verici olarak değerlendirse de Girit'te yaşananların son bulması için Ada halkına maddi destek verilmesi ve böylece hayat şartlarının düzeltilmesinin elzem olduğunu savunmaya devam ediyordu.¹⁰¹ *Le Journal* gazetesinin 24 Ekim 1898 tarihli nüshasının ilk sayfasında neşredilen "Doğulu" başlıklı bir şiir oldukça dikkat çekicidir. II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyaret üzerine kaleme alınan bu şiirde II. Abdülhamid ile II. Wilhelm'in karşılaşması ise "birbirilerini öpen çakal ve sırtlan" metaforu ile tasvir edilmişti. Görüldüğü üzere iki hükümdarın samimi ilişkiler kurma çabası hem Fransız diplomatlar hem de Fransız basını tarafından pek de memnuniyetle karşılanmamıştı.¹⁰²

6. Türk Birliklerinin Ada'dan Çekilme Süreci

⁹⁸ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No.

⁹⁹ DDF, 1ère série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898), No. 439.

¹⁰⁰ "Duo contre quatuor", *Le Figaro*, 20 Ekim 1898.

¹⁰¹ "Évacuation de la Crète", *Le Journal des Débats*, 22 Ekim 1898.

¹⁰² "Orientale", *Le Journal*, 24 Ekim 1898.

Fransız elçi Blanc ile görüşen Girit İcra Komitesi, Türk yetkililerin Girit'ten ayrılmasının ardından geçici bir rejim kurulma ihtimaline karşı olduklarını, ayrıca iki yıldır anarşi ve düzensizlik içinde olan Ada'nın gerekli otoriteye sahip bir valiye ihtiyaç duyduğunu dile getiriyordu. Bununla birlikte Girit'te tek bir Türk askerinin varlığına bile karşı çıkıyorlardı. Onlara göre birkaç Türk askerin varlığı bile çatışmaların yeniden başlamasına neden olabilir ve Bâbiâli bu bahane ile Girit'e tekrar müdahale fırsatı elde edebilirdi. Ayrıca Blanc, Kandiye'deki olaylara karıştığı tespit edilen Türklerin İngiliz Harp Divanı'nda yargılanmasının ardından idam edilmeye başlandığını da Paris'e bildiriyordu.¹⁰³ Sfakianakis imzasıyla Delcassé'ye iletilen bir başka telgrafta da Türklerin Girit'ten tahliye edilmesine dair talep tekrarlandı.¹⁰⁴ Hâlihazırda Ada'daki Yunanlar tarafından gerçekleştirilen bu girişimden önce, Ekim ayının ortasında dört koruyucu devletin amiralleri de Ada idaresinin bir an önce yeni düzeninin belirlenmesini talep etmişlerdi. Çünkü amiraller Girit'in kendileri tarafından idare edilmesinin sürdürülebilir bir yanı olmadığı fikrindeydiler.¹⁰⁵

Petersburg'taki Fransız Maslahatgüzar Vauvineux Delcassé'ye Rusya tarafından gerçekleştirilen bir teklifi ilettili. Rus Dışişleri Bakanı Kont Lamsdorf, Londra ve Roma'ya Prens George'un "Girit Yüksek Komiseri" olarak atanmasını önermek için Delcassé'ye bir teklif sunuyordu. Kont'a göre böylesi bir girişim iki açıdan önemliydi: Bunlardan ilki Girit'in başına halkın arzularını karşılayan bir isim getirilmesiydi; ikincisi ise büyük devletler tarafından alınacak bu karar ile Bâbiâli ile girilecek müzakereler yüzünden yaşanması muhtemel gecikmeler önlenecekti.¹⁰⁶

Rusya, Girit meselesini hızlı bir çözüme ulaştırmaktan yanaydı. Bu yüzden de dört büyük devlet arasında bir fikir teatisinde bulunmak ve Ada'nın gelecekteki durumunu belirlemek adına ortak bir paydada buluşulması gerektiği fikrindeydi. Türk birlikleri Girit'ten ayrılacaktı ve Ada'daki otorite boşluğundan doğacak yeni bir düzensizliği önlemek adına Genel Vali seçimi konusunda bir uzlaşmada bulunulması elzemdi. Rusya'nın teklifi ise Yunanistan Prensi Georges'un dört büyük güç tarafından "Yüksek Komiser" olarak atanmasıydı. Giritli Yunanların aceleyle harekete geçme ve aşırılıklarda bulunma ihtimalleri

¹⁰³ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 2.

¹⁰⁴ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 4.

¹⁰⁵ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 3.

¹⁰⁶ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898 No. 6.

göz ardı edilemezdi. Girit'in hâlihazırda hüküm süren karmaşadan yararlanılarak Yunanistan'a ilhakının ilan edilmesi halinde büyük devletler çok katmanlı sorunlarla yüzleşmek zorunda kalacaklardı. İlk olarak güvence altına aldıkları Padişah'ın egemenlik haklarına sahip çıkamamış olacaklar, ikinci olarak ise Ada'nın Hristiyan nüfusuna karşı zorlayıcı önlemler almaları gerekecekti. Bu ikisinin ortak noktası ise hem Padişah'ın egemenlik haklarının hem de Ada'daki düzenin yeniden tesis edilmesinin giderek imkânsız hale gelecek olmasıydı.¹⁰⁷ Fransız Dışişleri Bakanı Delcassé Rus teklifini kabul etmiş¹⁰⁸ ve böylece Fransa ve Rusya, diplomatik temsilcileri vasıtasıyla Londra ve Roma'da girişimlere başlamıştı.¹⁰⁹ Bu esnada amiraller 23 Ekim 1898 tarihinde kendi hükümetlerine ortak bir telgraf daha göndermiş, Türk askerlerinin tamamının tahliye edilmesi taleplerini yinelemişlerdi. Amirallere göre kalan tek bir Türk askeri dahi Müslüman umutları ve entrikalarını besleyecek ve hayatta tutacaktı.¹¹⁰ Fransa'nın Londra Büyükelçisi Baron Courcel gelen talimat üzerine Rus meslektaş eşliğinde İngiliz Başbakan Lord Salisbury ile bir görüşme gerçekleştirdi. Salisbury, Prens Georges'a büyük devletler adına verilecek yetkilerin sadece on iki aylık bir dönem için geçerli olması şartını öne sürüyordu. Lord Salisbury'nin çekincesi büyük devletlerin amaç ve beklentilerinin Prens Georges'un icraatı ile paralel olmama ihtimalinden kaynaklanıyordu. Son olarak ise Salisbury Amirallerin gelen öneri ve görüşlerin desteklediğini ifade etmişti.¹¹¹ Roma'dan gelen cevap da Salisbury'ninki ile benzerdi. İtalya da hem Prens'in görev süresi ve yetkileri hem de Amirallerden gelen telgraf hakkında İngiltere ile ortak kanıdaydı.¹¹² Amiraller ise sürekli olarak raporlarını güncelliyor, bir valinin atanması için hükümetlerine baskı yapmaya devam ediyorlardı.

30 Ekim 1898'de dört büyükelçi tarafından Tefik Paşa'ya ortak bir nota sunulurken Bâbü'lî'nin Girit'i tamamen tahliye etmesi istenmiş, Bâbü'lî ise cevap olarak Girit'te Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması, Ada'da ve ticaret gemilerinde Osmanlı sancağının kullanılmaya devam edilmesi, yargı erkinin Padişah adına işlenmesi, Osmanlı sancağına saygının ve Padişah'ın egemenlik

¹⁰⁷ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 7.

¹⁰⁸ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 8.

¹⁰⁹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 12.

¹¹⁰ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 10.

¹¹¹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 15.

¹¹² MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 16.

haklarının bir nişanesi olarak gerekli görülen tahkim edilmiş yerlerde yeterli sayıda Türk askerinin tutulması, Girit'in Osmanlı Devleti'ne sabit bir vergi ödemesi, Müslüman ahalinin can ve mal güvenliğinin garanti altına alınması ve Ada'nın yönetimine atanacak kişinin ortak bir şekilde belirlenmesini talep etmişti.¹¹³ Aynı gün dört Amiral, 4 Kasım'a kadar Osmanlı makamları tüm yetkilerinin devrini kabul etmezse güç kullanmaya karar verdiklerini başkentlerine bildirdi. Bunun yanında amiraller, Osmanlı birliklerinin tamamının bu tarihe kadar Girit'i tahliye etmediği takdirde ne tür adımlar atacaklarına dair hükümetlerinden talimat beklemekteydi¹¹⁴

Fransa'nın Roma Büyükelçisi Blondel, İtalya Dışişleri Bakanı Canevaro ile konu hakkında bir görüşme gerçekleştirdi. Blondel Delcassé'ye ilettiği raporunda, İtalyan Bakan'ın 4 Kasım'da Türklerin Girit'teki sancaklarını koruma bahanesiyle iki bin askeri Ada'da bırakma niyetinde olduğunun izlenimini kaleme almıştı. Ayrıca Canevaro'ya göre Türk sancağı, ancak dört büyük devletin bayrakları ile muhafaza edilebilirdi.¹¹⁵ Elbette büyük devletlere göre İstanbul'dan gelen istekler Girit'in tahliyesini geciktirmek ve Bâbüâli'nin kendine manevra sahası açabilmek için dile getirdiği şeylerdi. Bu direnişi kırabilmek için ortaya atılan Rus önerisi ise Bâbüâli'ye, eğer Girit'in tahliyesi belirtilen süre içerisinde gerçekleştirilmezse, Padişah'ın Ada üzerindeki egemenliğinin artık büyük devletler tarafından garanti edilmeyeceğinin bildirilmesi olmuş, Rus Dışişleri Bakanı Kont Lamsdorf da tüm büyük devletlerin benzer bir açıklamada bulunmasını istemişti.¹¹⁶ Lamsdorf ayrıca Bâbüâli'nin daha önceki taleplerinin tahliyeden sonra dikkate alınabileceğini de belirtmişti.¹¹⁷ Müttefiki Rusya'nın ayak izlerini takip etmeye gayret gösteren Delcassé, bu talebin hemen yerine getirilmesi için İstanbul'daki Büyükelçi Paul Cambon'a talimat verdi.¹¹⁸ 3 Kasım'da Fransa'nın Hanya Başkonsolosu Blanc, her şehirde yaklaşık iki yüz silahsız asker bırakılması, bu kimselerin de askeri malzemelerin tahliyesinde görev alacağına dair Osmanlı Valisi'nden gelen emri Paris'e bildirdi. Hâlihazırda

¹¹³ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 19.

¹¹⁴ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 20.

¹¹⁵ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 22.

¹¹⁶ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 23.

¹¹⁷ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 24.

¹¹⁸ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 25.

tahliyei gerçekleştirecek gemiler Suda Limanı'na yanaşmıştı.¹¹⁹ Tahliye işlemleri devam ederken büyük devletler arasında Girit'e atanacak Yüksek Komiser hakkında istişareler devam ediyordu. Öncelikle İngiltere görev süresinin sınırlı olması konusunda inatçıydı, Salisbury'ye göre bu tavrın nedeni, büyük devletlerin bu kimse üzerinde otorite kurmasını sağlamaktı. Eğer yetki süresi sınırsız olursa, Yüksek Komiser'in yetkilerini kötüye kullanmasının önüne geçmek zor olacaktı. Örneğin bir liman yabancı bir ulusa devredilirse, Vali'yi görevden almak için tüm büyük devletlerin oybirliği gerekecekti ve bu durum atanacak isme geniş ve tehlikeli bir hareket alanı sağlardı.¹²⁰ 4 Kasım günü Blanc, Ada'daki son durumu özetleyen bir rapor kaleme alarak Hanya'daki tüm Osmanlı mülki hizmetlerinin vukuatsız bir şekilde devredildiğini bildirdi. Türk sancağı artık şehrin tek bir noktasında dalgalanmakta ve sancağın çevresinde uluslararası askerler nöbet tutmaktaydı. Malzeme tahliyesi için kalan Türk askerlerinin ise şehirde silahlı halde dolaşmalarına izin verilmemekteydi.¹²¹

7. Prens Georges'un Ada'ya Vali Olarak Atanması

Bâbiâli, Prens'in Girit'e atanma ihtimalinin ayyuka çıkmasının ardından büyük devletlere Tevfik Paşa imzalı bir bildirimde bulundu. Bu bildirimde göre Prens Georges komutasındaki Yunan filosunun Girit'e yaptığı çıkarma uluslararası hukukun en temel kurallarını çiğnemiş ve Osmanlı Devleti istemeden de olsa bir savaşa girmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte Girit meselesinin barış görüşmelerinin ön şartı olarak çözülmesini arzulayan Bâbiâli, büyük devletlerin meseleyi daha sonra ele alma teklifi ve Padişah'ın egemenlik haklarına saygı göstereceklerine dair garantileri dolayısıyla barış adına fedakârlıkta bulunmuştu. Osmanlı Devleti, Girit'te özerk bir rejim kurulmasını dahi kabul etmişti. Gelinek noktada ise Prens'in Girit'e önce yüksek komiser ardından da vali olarak atanmak istenmesi İstanbul tarafından kabul edilemezdi. Çünkü Bâbiâli, Girit'e verilecek özerkliğin Samos ve Lübnan'da uygulananlara benzer olması ve Padişah tarafından büyük devletlerin onayıyla bir vali atanması şartlarıyla rıza göstermişti.¹²² Bâbiâli'nin bu girişimi Giritli Rumlar tarafından tepkiyle karşılandı. Blanc ile bir görüşme gerçekleştiren Girit İcra Komitesi Başkanı,

¹¹⁹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 28.

¹²⁰ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 30.

¹²¹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 31.

¹²² MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 37.

Avrupa'nın kendilerine tam bir özerklik vaat ettiğini, bu nedenle Bulgaristan örneğinde olduğu gibi Ada'da ne Türk sancağı ne de Türk askerinin bulunmasını istemediklerini belirtti. Hatta bir adım daha ileri giderek Prens Georges'un gelişi Türk sancak ve askerlerinin Ada'da kalmasının karşılığında olacaksa Prens'in Yunanistan'da kalması gerektiğini, aksi takdirde halkın onu soğuk bir şekilde karşılayacağını da dile getirdiler.¹²³

Girit'te bulunan Fransız Amiral Pottier, Delcassé'ye bir telgraf göndererek Bâbüâli'nin Türk askerinin Girit'te muhafaza edilmesi isteğinin kesinlikle reddedilmesini amirallerin ortak bir kararı olarak dile getirdi. Pottier'e göre Türk sancağını koruma görevi bir bahaneden ibaretti çünkü bu görev hâlihazırda uluslararası birlikler tarafından gerçekleştiriliyordu.¹²⁴ Türkler ve Rumlar, Girit'te kendi irade ve arzuları doğrultusunda bir gelecek inşa etmek isteseler de nihai kararlar büyük devletler tarafından alınıyor, iki tarafın girişimleri geçitiriliyordu. Adanın işgalini gerçekleştiren büyük devletler, Prens Georges'un "Yüksek Komiser" unvanıyla Girit'e atanmasına prensipte karar vermiş, Atina'daki diplomatik temsilcilerinden Yunanistan Kralı ve Prens'i ne bilgilendirme yapmaları talimatı vermişlerdi.¹²⁵ Prens'e dair söylentiler nedeniyle Osmanlı makamları Ada'nın tahliyesini ağırdan almaya devam ederken Girit'te bulunan dört amiral 8 Kasım'da hükümetlerine bir ortak bildiri daha gönderdi. Amirallere göre Türk yetkililer kötü niyetli bir şekilde malzemelerin tahliyeleri için herhangi bir hazırlık yapmıyor, üstüne üstlük birliklerin tahliye edilmeyeceğine dair söylentileri yaymaktan geri durmuyorlardı. Bu nedenle amiraller Şakir Paşa'ya gönderdikleri ultiatom ile 15 Kasım sabahına kadar subaylar, askerler ve jandarmalar dahil olmak üzere tüm Türk personelin istinasız olarak Girit'i terk etmesi ve gemilerin Ada'dan ayrılmasını istediler. Ada'da kalan malzemeler ise amirallerin korumasına alınacak, Türk sancağı da indirilecekti.¹²⁶ Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Paul Cambon da daha önce aldığı talimatlar doğrultusunda Rus, İngiliz ve İtalyan meslektaşları ile görüşerek Tevfik Paşa'ya karşı ortak bir girişimde bulunacak ve Padişah'ın Girit üzerindeki egemenlik

¹²³ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 39.

¹²⁴ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 40.

¹²⁵ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 41.

¹²⁶ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 44.

haklarının korunmasına dair verilen güvencelerin askıya alındığını bildirilecekti.¹²⁷

Ada'nın tahliyesi için alınan bu önlem amirallerin de elini güçlendirmiş ve daha önce verdikleri ultiyatomu uygulamaya koymuşlardı. Fransız Büyükelçi Blanc, Delcassé'ye gönderdiği raporunda Amiraller tarafından verilen ultiyatomon uygulamaya konulmasının etkisini ve ardından yaşanan olayları kaleme aldı. Girit Vali Vekili İsmail Paşa, amirallere resmi bir mektup göndererek Bâbiâli ile Güçler arasında Girit'te Osmanlı garnizonlarının muhafaza edilmesi hakkında görüşmelerin başladığını ve tahliyenin durdurulmasını talep etti. Amiraller ise böyle bir talimat almadıklarını belirterek ultiyatomda belirtilenlerin yerine getirileceği cevabını verdiler. Bunun üzerine Girit Vali Vekili İsmail Paşa, Giritlilere ve yabancı basın mensuplarına, ülkede Ada'da kalan askerlerin sadece malzeme taşımak adına değil, bunun yanında Girit'te kalmaya devam edecek Osmanlı garnizonlarının nüvesini oluşturmak için bırakıldığını tekrarladı. Paşa'nın açıklamasının ardından Amiraller Ada'da çıkması muhtemel bir huzursuzluğu önlemek adına sert ve net adımlar atmaya başladı. Hanya ve çevredeki tüm stratejik noktaları işgal eden uluslararası birlikler, Osmanlı sancağını kaleden indirmiş ve yalnızca dört büyük devletin bayraklarıyla birlikte Hükümet Konağı'nda dalgalandırmaya başlatmışlardı. İşleri ağırdan alan Türk yetkililer Girit'te yaklaşık dört bin asker bırakma niyetindeydiler, ancak ultiyatom ile Hanya'da yalnızca malzemelerin tahliyesi için görevlendirilen askerler ve subaylar kaldı. Yerapetra'da ise kaymakam kaleye kapandı ve burayı Fransız yetkililere teslim etmeyi reddetti. Ancak kapılar Fransız askerleri tarafından zor kullanmak suretiyle açıldı ve kaymakam ile Türk askerleri kaleyi terk etmek zorunda kaldı. Resmo'da kalan dört yüz asker tahliyesi için Rus Amiral, tüm Türk askerlerini zorla gemilere bindirmek ve Türk sancağını indirme tehdidinde bulundu. Kandiye'de ise İngiliz Amiral Noel, Türk askerlerini İngiliz nakliye gemisine bindirmeye çalışırken Türk yetkililer nakliyeyi durdurmak için harekete geçti. Bunun üzerine Amiral, İngiliz birliklerini harekete geçirdi, Türk kışlalarını kuşattı ve zor kullanarak askerleri gemilere bindirdi. Bu direnişin karşılığında Noel, İngiliz bayrağı ile dalgalanan Türk sancağını indirmekten geri durmadı. Blanc raporunun sonunda, Osmanlı askerleri ve bayrakları meselesinin tam bir kâbus haline gelmişken tatmin edici bir şekilde çözüme kavuşturulmasından duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu. Aksi bir durumda Rumların silahsızlandırılması mümkün olmayacak ve Prens George, Girit'e adım attığı ilk anda ciddi zorluklarla karşılaşacaktı. Böyle bir kaos ortamında ise

¹²⁷ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 45.

Prens'in son iki senedir bir anarşi kaynağı olan Ada'da düzeni yeniden tesis etmesi pek de mümkün olmayacaktı.¹²⁸

Türk birliklerinin Ada'dan tahliyesinde son adımlar atılırken Prens'in Girit'e ne zaman ve ne gibi yetkilerle geleceği konusunda görüşmeler devam etmekteydi. Amiral Pottier ve Büyükelçi Blanc, Prens'in en geç Kasım sonunda Ada'ya gelmesi gerektiği konusunda hemfikirdiler, çünkü bu vakitte tüm Türk birliklerinin tahliye edilmiş olmasından dolayı Girit'te oluşacak olumlu havadan yararlanılabilecekti.¹²⁹ Ayrıca büyük devletler Prens'in Ada'da sükuneti tekrar sağlayabilmesi için birer milyon franklık bir avansın tahsis edilmesi konusunda da fikir birliğine varmışlardı.¹³⁰ 11 Kasım'da İsmail Paşa Girit'ten ayrılmış, ertesi gün de Şakir Paşa'nın tüm birlikleriyle Girit'ten çekilme emri aldığını amirallere bildirmişti. Hanya Belediye Meclisi ise Müslüman ve Hristiyan üyelerin ortak kararıyla Prens için bir karşılama töreni düzenlemeye karar verdi. Blanc'a göre kendiliğinden ortaya çıkan bu tören fikri Girit halkının mevcut duygularının bir ifadesiydi.¹³¹

15 Kasım günü Blanc, tüm Osmanlı birliklerinin gemilere bindirildiğini, kötü havanın düzelmesiyle birlikte gemilerin yola çıkacağını Delcassé'ye ilettili. Bu gelişmeler üzerine Girit'teki tüm kiliselerde resmi bir ayin düzenlendi ve Girit İcra Komitesi, dört büyük devlet hükümetlerine şükranlarını sunan telgraflar gönderdi.¹³² Ertesi gün Hanya'da Fransız yetkililer, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında Ada'da düzenin tekrar tesisi ve mutlak özgürlük prensibi çerçevesinde bir toplantı düzenlediler. Piskopos ve Hristiyan ileri gelenler, Amiral Pottier'ye silahlarını teslim etmeye hazır olduklarını beyan etmiş, böylece Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki ilk uzlaşma adımları atılmıştı.¹³³ Girit İcra Komitesi de amirallere ve büyükelçilere yaptıkları taahhüde bağlı kalarak, Hristiyan halkın silah bırakmasını emreden bir bildiri yayınlamış, bildiride Hristiyanların artık

¹²⁸ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 46.

¹²⁹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 48.

¹³⁰ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 49.

¹³¹ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 51.

¹³² MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 55.

¹³³ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 57.

Müslümanlara ait mülkleri elinde bulundurma haklarının olmadığına altı çizilmişti.¹³⁴

II. Abdülhamid son ana kadar Prens'in dört büyük devletin komiseri sıfatıyla Girit'e atanmasına karşı çıksa da itirazları karşılık bulmuyordu. Dört devlete göre bu atamanın Padişah'ın onayına ihtiyacı yoktu. Komiserin yetkilerinin tamamen büyük devletlere dayandığı ve Prens'in amirallerin mevcut yetkilerini devralacağı belirtiliyordu. Nihayetinde Prens görev süresince kişisel olarak Padişah'ın vasalı olmayacaktı ancak amiraller örneğinde olduğu gibi Padişah'ın egemenlik haklarını tanıyacaktı.¹³⁵ 24 Kasım'da tüm büyük devletler arasında Prens Georges'a dair görüşmeler sona ermiş,¹³⁶ Kasım 1898 sonunda Fransız, Rus, İngiliz ve İtalyan diplomatik temsilciler Yunan Kralı'na başvurarak Prens Georges'un, Girit Yüksek Komiserliği görevini kabul etmesini talep etmişlerdi. Krala sunulan nihai metin şu şekildeydi:

"Temsili ile şereflediğimiz Büyük Güçler adına, Majestelerinin sağduyusuna olan güvenimizle, Majestelerinizden, Kraliyet Yüce Hazretleri Prens Georges'un Girit'e Yüksek Komiser unvanı ile atanmasını aşağıda bulunan koşullar altında kabul etmenizi talep etme görevini üstlenmekteyiz:

- 1. Yüksek Komiser, Ada'da huzurun sağlanması ve düzenli bir idarenin tesis edilmesi amacıyla üç yıllık geçici bir süre zarfında yetkilendirilecektir.*
- 2. Yüksek Komiser, Sultan'ın yüksek hakimiyetini tanıyacak ve dört büyük devletin Padişah'a verdiği taahhüt uyarınca, Türk sancağının Ada'nın tahkim edilmiş bir noktasında dalgalanması için ihtiyaç duyulan tedbirleri alacaktır.*
- 3. Görevinin öncelikli amacı, tüm Girit unsurlarının temsiliyetini sağlayan Ulusal Meclis ile iş birliği halinde, Ada sakinlerinin can ve mal güvenliklerini sağlamak ve tüm inançların özgürce icrasını eşit olarak sağlayabilecek özerk bir idari sistem kurmaktır.*
- 4. Yüksek Komiser, asayişin sağlamak amacıyla ivedilikle yerel bir jandarma veya milis örgütlenmesi kurmaya başlayacaktır.*

Yeni idarenin teşkilinin kolaylaştırılması ve Prens Georges'un şahsi giderlerinin karşılanması amacıyla, dört büyük gücün her biri tarafından sağlanacak bir milyon

¹³⁴ MAE Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 61.

¹³⁵ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 65.

¹³⁶ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 69.

franklık bir avans tahsis edilecek, bu miktar, Girit'in gelirlerinden sağlanacak bir borçlanma ile daha sonra geri ödenecektir."

Yunan Kralı Georges, oğlu Prens Georges'un Yüksek Komiser sıfatıyla Girit'te görevlendirilmesine onay vermiş, Prens de babasının onayı üzerine görevi kabul ettiğini diplomatik temsilcilere beyan etmişti.¹³⁷ 30 Kasım'da büyük devletlerin İstanbul'daki diplomatik temsilcileri, Prens Georges'un Ada'da görevlendirildiğini Bâbıâli'ye bildirdi.¹³⁸ Prens, 9 Aralık'ta Ada'ya gelerek Girit'in kontrolünü resmen devraldı.¹³⁹ 21 Kasım tarihli sayısında "Özgür Girit" başlığıyla bir makale yayınlayan *Le Temps* gazetesi Giritli Rumların nihayet özgürlüğe kavuşmalarını kutluyor, onların geçirdiği bu süreci bir destana benzetiyordu.¹⁴⁰ 26 Kasım tarihli *Le Monde Illustré*, Prens Georges'un yeni görevinde başarılı olacağını çünkü Giritlilerin geçmişte yabancı bir kuvvetin mevcudiyetinden dolayı kışkırtılmış aynı ırktan fakat farklı dinden kardeşler olduğunu ileri sürüyordu.¹⁴¹ 28 Kasım tarihli *Le Journal des Débats* ise Ada'nın girdiği yeni dönemde Rumların Müslümanlar ile kardeşçe yaşamalarını tavsiye ediyor, Prens'in ve Ada Rumlarının bundan sonraki görevlerinin Müslümanlara karşı iyi niyetli bir idare sergilemeleri olduğunu altını çiziyordu.¹⁴² *L'Illustration* dergisinin 17 Aralık 1898 tarihli nüshasının kapağı ise bütünüyle Prens Georges'un portresine ayrılmış, portrenin altına ise "Yunanistan Prensi George, Girit Yüksek Komiseri" ibaresi eklenmişti.¹⁴³ *L'Illustration*'un 1898 senesinin son günü yayınlanan sayısında ise isyancı Rumların silahlarını teslim etmesi tasvir ediliyordu. İsyancıların önünde dört büyük devletin ve yeni kurulan özerk Girit'in bayrağı vardı, ayrıca her bir isyancının tüfeğinin ucunda yer alan Prens Georges portreleri dikkat çekmekteydi.¹⁴⁴ Son olarak *L'Illustration*'un 7 Ocak sayılı nüshasında ise Prens Georgus'un Girit'e gelişi detaylı bir şekilde okuyucularla paylaşılmıştı.¹⁴⁵ Prens Georges'un Girit'te vali olarak görevlendirilmesi ile Girit'in Yunan egemenliğine geçme süreci bir meyvenin olgunlaşma sürecine benziyor ve artık yalnızca vaktin gelmesi bekleniyordu.

¹³⁷ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 70.

¹³⁸ MAE, Affaires d'Orient. Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire Octobre-Novembre 1898, No. 72.

¹³⁹ Serdar Bay, "Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasında Diplomatik Kriz: Girit Vali Seçimi Meselesi (1897-1898)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 20, sayı 41 (2024): 656.

¹⁴⁰ "La Crète Libre", *Le Temps*, 21 Kasım 1898.

¹⁴¹ "Le Prince Georges de Grèce", *Le Monde Illustré*, 26 Kasım 1898.

¹⁴² "La Crète", *Le Journal des Débats*, 28 Kasım 1898.

¹⁴³ "Le Prince Georges de Grèce", *L'Illustration*, 17 Aralık 1898.

¹⁴⁴ "En Crète", *L'Illustration*, 31 Aralık 1898.

¹⁴⁵ "Arrivée Du Prince Georges En Crète", *L'Illustration*, 7 Ocak 1899.

Sonuç

Yunanistan Prensi Georges'un Girit'e vali olarak atanma süreci hem Doğu Sorunu'nun katmanlı yapısını hem de büyük devletlerin diplomatik dengelerine ışık tutan bir dizi olay zincirini açığa çıkarmıştır. 1896'da Girit'te patlak veren isyan ve ardından 1897 Türk-Yunan Savaşı ile başlayan süreç, Osmanlı Devleti'nin savaş meydanındaki zaferine karşın büyük devletlerin müdahalesi ile tam aksi istikamete doğru yönelmiştir. Padişah'ın egemenlik haklarına gölge düşüren Girit'in özerklik ilanı ve nihayetinde Prens Georges'un vali olarak atanma süreci, sadece Girit'in değil, Balkanların ve dolayısıyla Avrupa'nın da hassas çıkar dengeleri üzerinde şekillenmiştir. Yunanistan Prensi Georges'un valiliği ile nihayete eren bu süreç, Girit meselesi özelinde II. Abdülhamid'in dış politikadaki denge siyasetinin büyük bir sınavdan geçmesine vesile olmuştur. II. Abdülhamid, dört büyük devletin ortak adım atmadığı her fırsatı Osmanlı Devleti lehine değerlendirmeye çalışmış, bu çabasında da Kandiye'de meydana gelen olaylara kadar başarılı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki egemenlik haklarını koruma çabası ve Teselya'da bulunan Osmanlı askeri bu süreçte II. Abdülhamid'in stratejik kozları olmuştur. Almanya'nın Osmanlı Devleti ile yakın ilişki kurması ve Avusturya'nın Balkanlar'daki statükonun zarar görme ihtimalinden çekinmesi Padişah'ın manevra kabiliyetini artıran diğer etkenlerdi. Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına ters düşecek bir çözüme karşı kullanılan bu kozlar ve büyük devletlerin fikir birliğine varamamaları Ada'da Yunanların etkin olduğu bir idari sistemin kurulmasına uzunca bir süre engel olabilmisti. Ancak bu iki ucu keskin diplomasi, Kandiye olaylarından sonra büyük devletlerin giderek artan baskısıyla bu direniş çökmüştü. Ortak bir adım atabilen dört devlet tarafından Bâbüâlî'nin Girit'e dair talepleri görmezden gelinmişti.

Prens Georges'un Girit'e vali olarak atanma süreci sadece Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarının Yunanistan'a karşı korunması meselesi değil, aynı zamanda büyük devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin ve güç dengelerinin bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Osmanlı Devleti açısından bakıldığında II. Abdülhamid'in bu süreçteki stratejileri diplomatik denge arayışına dayalı bir direniş ve zaman kazanma manevraları olarak değerlendirilebilir. Süreç, Fransa açısından ele alındığı vakit görülmektedir ki Fransa tüm bu süreç boyunca müttefiki Rusya'nın politikalarını desteklemiş, ayrıca Avrupa güç dengesini önem sırasının başına koymuştur. Fransa Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü ilkesel olarak savunmuş, ancak Girit meselesinde yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı bir esneklik göstermişti.

İkincil nedenler ise Almanya ile ilişkilerini sıkılaştıran Osmanlı Devleti'ne bir ders verme arzusu ve Fransız kamuoyunun Helenofil eğilimleri olarak sayılabilir. Bu nedenle Girit ve Balkanlar'da doğrudan bir çıkarı bulunmayan Fransa'nın Girit politikası, büyük devletlerin güç dengeleri ve Avrupa genel barışının korunması ekseninde şekillenmiştir. Fransa, Prens Georges'un vali olmasına dair Rus önerisine mutlak bir onay vermekten kaçınmıştır. Çünkü bu atamanın Doğu Sorunu çerçevesinde daha büyük kopuşlara gebe olacağından endişe etmiştir. Ancak buna rağmen müttefiki ile ilişkilerini ve Avrupa'daki güç dengelerini koruma önceliğiyle hareket etmiştir. Girit meselesi 19. asır sonunda milliyetçilik, kamuoyu etkisi ve diplomasi arasındaki ilişkiyi açıklayan örnek bir vâkâdır. Dolayısıyla Prens Georges'un vali olarak Girit'e tayini sadece idari bir karar olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda bu süreç Avrupa diplomasisinin kırılğan dengeleri için de bir sınav görevi görmüştür. Prens Georges'un Girit'e atanmasıyla nihayete eren bu süreç, Avrupa diplomasisinin başarısından ziyade, geçici ve kırılğan bir mutabakata dayanan bir çözüm üretildiğini göstermektedir. Neticede etkileri büyük olacak bir krizin önüne geçilmiş olsa bile, Girit'in geleceği konusunda kalıcı bir uzlaşa sağlanamamış, Ada üzerindeki hâkimiyet meselesi ilerleyen senelerde Yunanistan lehine sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, Prens Georges'un Girit'e vali atanması süreci, büyük devletlerin barışçıl müdahale kapasitelerini sınırlı oranda sergileyebildiği, ancak yapısal problemlere karşı kalıcı çözümler üretmediği bir diplomatik sınav olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Yayınlanmış Fransız Diplomatik Belgeleri

Documents Diplomatiques Français (DDF kısaltma şeklinde dipnotlarda yer almıştır.) (1871-1914), 1ère Série (1871-1900), Tome XIV (4 Janvier-30 Décembre 1898). Paris Imprimerie Nationale, 1957.

Ministère des Affaires Étrangères (MAE) Documents Diplomatiques, Affaires d'Orient, Autonomie Crétoise, Janvier-Octobre 1898. Paris Imprimerie Nationale, 1898.

Ministère des Affaires Étrangères. (MAE) Documents Diplomatiques, Affaires d'Orient, Évacuation de la Crète par les Troupes Ottomanes, Installation d'un Haut Commissaire, Octobre-Novembre 1898. Paris Imprimerie Nationale, 1898.

Sürelî Yayınlar

“Le Prince Georges de Grèce Et La Crète”, *Le Figaro*, 27 Ocak 1898.

“Les Troubles de Crète”, *Le Figaro*, 11 Eylül 1898.

“Duo contre quatuor”, *Le Figaro*, 20 Ekim 1898.

“Au Pays Bleu”, *Le Gaulois*, 30 Ocak 1898.

“Incertitudes”, *Le Journal*, 31 Aralık 1897.

“Orientale”, *Le Journal*, 24 Ekim 1898.

“Les Affaires de Crète”, *Le Journal des Débats*, 17 Temmuz 1898.

“La Crète”, *Le Journal des Débats*, 10 Eylül 1898.

“Les Affaires de Crète”, *Le Journal des Débats*, 15 Eylül 1898.

“Le Note Collective au Sultan”, *Le Journal des Débats*, 4 Ekim 1898.

“Évacuation de la Crète”, *Le Journal des Débats*, 22 Ekim 1898.

“La Crète”, *Le Journal des Débats*, 28 Kasım 1898.

“La Vie Sous Les Armes”, *Le Monde Illustré*, 8 Ekim 1898.

“Le Prince Georges de Grèce”, *Le Monde Illustré*, 26 Kasım 1898.

“Le Prince Georges de Grèce”, *L'Illustration*, 17 Aralık 1898.

“En Crète”, *L'Illustration*, 31 Aralık 1898.

“Arrivée Du Prince Georges En Crète”, *L'Illustration*, 7 Ocak 1899.

“La Crète Et Les Puissances”, *Le Temps*, 31 Aralık 1897.

“Lettres du Montenegro”, *Le Temps*, 13 Ocak 1898.

“La Candidature du Prince Georges”, *Le Temps*, 31 Ocak 1898.

“Affaires d’Orient”, *Le Temps*, 26 Şubat 1898.

“Affaires d’Orient”, *Le Temps*, 7 Mart 1898.

“Affaires d’Orient”, *Le Temps*, 19 Mart 1898.

“Affaires d’Orient”, *Le Temps*, 27 Mart 1898.

“Affaires d’Orient”, *Le Temps*, 2 Nisan 1898.

“Affaires de Crète”, *Le Temps*, 14 Eylül 1898.

“La Crète Libre”, *Le Temps*, 21 Kasım 1898.

Kitaplar ve Makaleler

Adıyeke, Ayşe Nühket. *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Adıyeke, Nühket. “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896).”, *Çağdaş Türkiye Araştırmalar Dergisi* 1, sayı 3 (1993): 335-346.

Adıyeke, Ayşe Nühket ve Adıyeke, Nuri. *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Serdar Bay. “Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasında Diplomatik Kriz: Girit Vali Seçimi Meselesi (1897-1898)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 20, sayı 41 (2024): 629-665.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt 1, kısım 1. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Çetin, Nurten. *Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.

Akalın, Durmuş ve Cemil Çelik. “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti”, *Journal of Turkish Studies* (2012): 21-45.

Édouard, Driault ve L’héritier, Michel, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à Nos Jours, Suite du règne de Georges 1er jusqu’à la Révolution Turque (1878-1908) Hellénisme et Germanisme*, cilt 4. Les Presses Universitaires de France, 1926.

Gümüş, Musa. “Girit’te İsyan ve Büyük Güçler 1866-1869: Namık Kemâl’den Tespit Ve Tenkitler”, *Kesit Akademi Dergisi* 1, sayı 2 (2015): 43-58.

Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993*. İmge Kitabevi, Ankara 2018.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, cilt 8. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.

Louvier, Patrick. “Une opération de sortie de crise dans l’Empire hamidien : les premiers temps de l’occupation internationale de la Crète (1897-1898).” *Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques*, sayı 136-5 (2013): 19-30.

Pınar, Hayrettin. “Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Âli Paşa”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 18 (2008): 1-22.

- Taylor, A. J. P. *The Struggle For Mastery in Europe 1848-1918*, Oxford University Press, 1957.
- Tokay, Gül. *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*. Afa Yayınları, 1996.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi, 1989.
- Schöllgen, Gregor. *Emperyalizm ve Denge Almanya, İngiltere ve Şark Meselesi 1871-1971*, çeviren M. Sami Türk. Kronik Kitap, 2021.
- Şenışık, Pınar. *Girit: Siyaset ve İsyan 1895-1898*. Kitap Yayınevi, 2014.
- Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih 1789-1914*. DER Yayınları, 2010.

Ansiklopedi Maddesi

- Tukin, Cemal. "Girit" *İslam Ansiklopedisi*. 12 Ocak 2025 tarihinde erişildi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/girit>.